

Ladislav Črnologar
RAZSTRELJENI BOG

OPOZORILO: Dokument PDF je namenjen izključno branju, vsaka reprodukcija dela besedila ali celotnega besedila je strogo prepovedana. Vse pravice pridržane - Ladislav Črnologar. Prav tako je prepovedano objavljati datoteko na katerikoli drugi strani kot <http://www.pisateljstvo.com>.

LADISLAV ČRNOLOGAR

z Jesenic je doslej izdal v samostojnih knjigah že čez trideset romanov oziroma povesti in radijskih iger. Dejstvo, da je večina teh knjig izšla v razmeroma visoki nakladi, bi nas lahko zapeljalo k misli, da imamo opraviti le s t. i. "ljudskim" pisateljem, ki streže zgolj nezahtevnemu okusu širokih ljudskih množic. Vendar pa s preprosto ljudskostjo Črnologarjevega pisanja le ni vse tako preprosto, kot je videti na prvi pogled. Že pri njegovih prejšnjih knjigah ne, še manj pa v pričujočem razstreljenem bogu, ki je sicer še zmeraj napisan v tradicionalnem, vsakomur razumljivem jeziku, a v že kar modernistični pripovedni tehniki. (Esejistični vložki, ostri rezi pri menjavi kadrov, občasno "preoblačenje" prvoosebnega pripovedovalca v enega od protagonistov pripovedi...) Te oblikovne inovacije so nevsiljive in strogo funkcionalne; pisatelj se jih poslužuje izključno zato, da bi lažje in krajše povedal, kar ima povedati. In povedati ima veliko. Barbarsko dejanje ideološkega fanatizma prvih povojnih let - razstrelitev vaške kapelice, je os, okoli katere se plete fabulativno razgibana zgodba, se v medsebojnih konfliktih izoblikujejo značaji in usode njenih junakov, se porajajo razmišljanja o brezdušnosti na materialističnem nauku in kolektivističnem načelu zgrajenega družbenega reda in sodobne civilizacije nasploh. Porušena kapelica je v povesti prerasla v simbol duhovnega razdejanja v človeku in družbi, ki je vrgla boga z oltarja in nanj postavila malika. RAZSTRELJENI BOG nas uči, da se je na tem razčlovečenem svetu mogoče učlovečiti le z vrnitvijo k naravi in samemu sebi, pa k prastarim moralnim normam, strnjenim v desetih božjih zapovedih.

Da teh norm nikomur ni mogoče nekaznovano kršiti, nam prepričljivo dokazuje osrednji in umetniško najbolj dognan lik v povesti - partizanski likvidator in poznejši rdeči mogotec Andrej Kajžar, ki ob koncu življenja po hudih notranjih bojih spozna, da se v imenu dobrega ne sme povzročati zla.

Vprašanje morale v osebni in družbeni življenju pa je nasploh središčno vprašanje vse Črnologarjeve proze in je prav v RAZSTRELJENEM BOGU še najbolj radikalno zastavljeno. Glede na čas in razmere, v katerih živimo, ta radikalnost seveda ni odveč.

E. T.

U V O D

Stala je na vzpetini nad prostranim gradbiščem in kot zamaknjena zrla v stroje, ki so na videz nesmiselno rili v pesek, ga nakladali in razvažali sem ter tja. Tik pod vzpetino je bilo opaziti nekaj temeljev podrtih hiš, ki jih še niso odstranili. In to je bilo tudi vse, kar je še ostalo od vasi tostran reke. Tu je bil tudi večji del kmetijskih površin, ki so pripadale vasi, stisnjeni v hribovsko dolino, vasi, ki je bila stoletja dom, kdo bi vedel kolikim rodovom klenih hribovcev.

Približeval sem se ji od zadaj in ni me opazila, tako da se je zdrznila ko sem pozdravil. Obrnila se je in me pogledala. Z ničemer ni pokazala, da bi me bila spoznala. Pa kaj takega tudi ni bilo pričakovati, kajti že leta se nisva videla in moje prej bujne lase je ob robu čela že začela spodrivati pleša. Sam sem jo takoj spoznal, bila je Magda, deklica (zdaj verjetno žena in mati) mojih mladostnih sanj, ki so se razblinile kot večina drugih pričakovanj. A vendar je ob pomisli na prvo naivno ljubezen še zdaj zaigralo v moji notranjosti nekaj sladko mehkega.

Ko sem jo videl zadnjikrat, je imela kakšnih sedemnajst, osemnajst let. Zdaj je bila zrela ženska, očitno ena tistih, ki jih leta samo žlahtnijo. Imela je samozavestno, pokončno držo, in pa ženskost, ki jo bolj začutiš kot opaziš.

Ne, nikoli nisem bil preveč vraževeren; in, da sva se srečala nad najino rojstno vasjo, je bilo vendarle samo naključje.

Gospodarska pa tudi moralna kriza koncem osemdesetih let me je prisilila, da sem po dvajsetih letih dela v enem podjetju moral zamenjati zaposlitev, če nisem hotel tvegati, da bi se nekega dne znašel na cesti brez vsega. Z nekaj sreče sem našel delo, ki mi je ustrezalo - predvsem ker mi je ob njem ostajalo veliko prostega časa in so mi misli lahko tavale, kjer se jim je hotelo. V strojnici sem bil sam, če ne štejem hrumečih strojev, ki so jih gnali močni motorji - in pa enega samega soseda. Poleg moje je bila namreč še ena strojnica in v njej je delal miren in tih človek, s katerim sva le malo govorila. Po dveh letih pa sem dobil novega soseda in zdaj šele sem sprevidel, da tisti prejšnji sploh ni bil tak čudak. Novinec je začel zahajati k meni in me nadlegovati s čudnimi vprašanji, na katera je potem sam "znanstveno" odgovarjal. Če sem pa kdaj le preveč vneto kaj zagovarjal po svoji pameti, mi je prinesel kup dokazov v obliki knjig, ki so jih napisali priznani strokovnjaki, največ taki, ki so se ukvarjali z verskimi vprašanji. In največkrat sem ostal brez besed,

posebno kadar je pohvalil moje zdravo mišljenje s pripombo, da se vsaj hitro pustim prepričati, sicer pa da končne resnice ne pozna nihče, ki je rojen iz ženske. Vzbudil mi je tudi zanimanje za meditiranje in druge metode, ki jih terja iskanje končnega spoznanja o smislu življenja.

Ob belem dnevu in v sijočem soncu, ko življenje vre s polno močjo, so nekatere misli, ki se porodijo v napol budnem stanju sredi noči, prav čudne in komaj verjetne. Da, ni vse v logiki. V strojnici je večino strojev poganjal tok z napetostjo pet tisoč voltov in že moj prejšnji sosed je trdil, da mu je močno magnetno polje omogočilo, da je z vztrajno vajo začel zaznavati in celo videti sosedni, vzporedni svet senc, in trdil je tudi, da so mu senčna bitja, če je z njimi prijazen, v pomoč, da celo nadzirajo zapletene inštrumente in mu nasploh pomagajo - tako da sam lahko vedno brez skrbi zadremlje, ker ga ob morebitnih težavah vedno predramijo. Komaj sem zadrževal smeh in zdvomil sem o sosedovem mentalnem zdravju, čeprav sva se sicer dobro razumela. A glej ga vraga, kot bi poslušal tisto o Laži in Prilažiču, je malo zatem prišel na obisk delavec, ki je delal v strojnici še pred nama, in ta je povedal, da je moral pustiti to delo, ker so se mu v nočni izmeni začeli prikazovati vražički in ga izzivali, da je skoraj zblaznel. No, resnici na ljubo, je ta možak precej rad pogledoval v kozarec. Zdaj ima potrdilo od psihiatra in dela samo še dopoldne. In ko sem neke noči še sam opazil, da je od velikega, sto dvajset kubičnega kompresorja hušknila bela senca in izginila za sosednjim strojem, so se mi naježili lasje. Nehote sem se ozrl v podobo Matere božje nad omarico - tam jo je pustil nekdo iz prejšnjih, zdaj že upokojenih strojnikov. Ko sem nekako prišel k sebi, sem si jel dopovedovati, da je privid le posledica od bedenja razrvanih živcev. Sčasoma sem se na sence, ki so se kdaj pa kdaj smukale med stroji, navadil in začel verjeti, da je imel moj prejšnji sosed morda celo prav in da bi jih lahko za kaj v sili poprosil. Seveda si tega nisem upal nikomur povedati, tudi novemu sosеду ne, ker sem vedel, da ima odklonilen odnos do vraž. Konec koncev pa sem moral biti tiho tudi zato, ker bi mi govorjenje o senčnih bitjih škodilo v službi. Bila je pomlad in zdelovala sta me utrujenost in naveličanost. Nekaj večerov zapored sem meditiral in se obračal na senčna bitja, naj mi pomagajo, da se vsaj za nekaj časa rešim tovarne. Ker ni bilo takojšnje pomoči, sem potem na vse skup že malo pozabil, a naslednji ponedeljek, ko bi moral zjutraj na delo, me je čez hrbet nenadoma presekala tako huda bolečina, da se nisem mogel niti premakniti. Žena je poklicala

dežurnega zdravnika, da mi je dal injekcijo. Čez štirinajst dni je ortoped že ugotovil: bolečine v višini TH VI vretenca. Podobne bolečine nastopajo pri predklonu glave. Lumbalgične težave. Poudarjena torakalna kifoza, občutljiv spinozus TH V. Nevrološko za enkrat še b. p.

Tako sem se kar naenkrat znašel v bolniškem staležu in priporočali so mi čimveč gibanja in vaj za hrbtenico. Hodil sem na vedno daljše izlete in nazadnje sem začel zahajati do osem kilometrov oddaljene rojstne vasi. Njen dobršen del so že porušili, ker je bila ravno tam trasirana nova avto cesta. Tako se je zgodilo, da sem se znašel na tej vzpetinici in obujal spomine na mladost. Ravno prejšnji dan sem intenzivno mislil na Magdo in zdaj je bila tu. Pa je bila res Magda?

“Saj si Magda?” sem izdaval, ko mi je odzdravila.

“Res sem Magda, a ne vem če mislite pravo,” je odvrnila in me pogledala z malo nasmejanimi očmi.

“Tine sem - Jurčejev sem bil, ko sem živel še tu v vasi,” sem pojasnil, da bi se me spomnila.

“O, saj vem! Toda to so samo še imena. Mi, ki smo odšli, nismo več isti. Magde ni več, pa tudi Jurčejevga Tineta ni več, tistega Tineta, ki sem ga poznala...”

Ostal sem brez besed. Še bolj pozorno sem jo pogledal. Ne, nobenega dvoma ni bilo, res je bila Magda. Samo njene sicer vselej smejoče se oči so bile nekam prozorne, zazrte v planine, prek katerih so se podile meglice. Zakaj je bila tako hladna, vzvišena, odmaknjena? Poznal sem jo kot veselo dekle, s smehom kot žuboreč potoček. Je tudi njo življenje spremenilo?

“Slišala sem, da večkrat prihajaš sem,” je nadaljevala, “pa sem prišla, da bi te spomnila na naš dolg. Vidiš, naša vas je izginila. Kaj ne bi bilo prav, da bi se ohranilo vsaj del tistega, kar je nekdanje tu pomenilo življenje - trd boj, toliko žrtev, siromaštvo, pokončnost revnih? Prav v naši vasi sta se srečala delavec in kmet. Za zdaj je zmagal delavec na onem drugem bregu. Odkar se je začela industrializacija, je tam nastalo delavsko naselje, ki se vedno bolj širi. Pa kaj bi ti pravila, kar sam dobro poznaš. Najbolj pa boli, da iz teh krajev izginja stari rod, ki je bil od nekdanje prvi branik pred Germani. Zdaj se tu naseljujejo ljudje iz vseh vetrov, ki nikoli ne bodo znali ceniti te skope zemlje. Ti pišeš. Prav bi bilo, če bi napisal kaj o naši vasi?”

“Jaz?”

“Kaj nisi nikoli preišljeval o tem?”

“Po pravici povedano, sem, a sem se zmeraj premislil. Podobnih vasi je v literaturi še in še, s podobnimi vaškimi posebnosti, s podobno preteklostjo - vse so že popisali in prepisali. Poleg tega pa očitno ne pišem dobro. Tistih nekaj zgodb in povesti, ki sem jih spravil skupaj, označujejo kot ljudsko in večerniško branje, kot nekaj drugorazrednega... Zgodbe te ali podobne vasi mi nihče ne bi objavil...”

“Kar zdelo se mi je, da boš našel kup izgovorov. Nisi več tisti trmasti hribovec, nisi več Jurčejev Tine, ki se ni ustrašil ducata fantalinov z nasprotnega brega. No, zdaj imaš čas in boš verjetno vse skupaj premislil. Morda se pa le še kdaj srečava, če si boš premislil,” je dodala, mi pokimala v pozdrav in odšla.

Spet se mi je zadrnilo grlo, tako da nisem mogel zaklicati za njo, naj počaka in se vrne, ker jo moram vprašati tisoč stvari. Nisem ji povedal, da nikoli nisem bil ravnodušen do nje in da mi še danes pomeni veliko. Gledal sem za njo, dokler ni izginila za velikim kupom prsti, ki so jo tja narinili buldožerji.

V ustih sem komaj zbral toliko slin, da sem si ovlažil suho grlo. Gledal in gledal sem na nasprotni breg, da bi še enkrat videl Magdo, a se ni več prikazala. Kot da bi se vdrla v zemljo, nakopičeno pod mano. No, lahko da je zavila med vrbje ob Savi. Pogledal sem na uro. Moral bi se odpraviti, če bi hotel še ujeti kosilo. Vso pot me je obletavala misel na Magdo in na njen čudni predlog.

* * *

FANT

Fant je še s tremi drugimi tekel, da mu je srce sililo v grlo. Še ko so tekli mimo zadnjih straž, ni verjel, da so jih resnično izpustili. Čakal je na usodni strel, ki ga ne bo več slišal. Nagonsko ga je vleklo v gozd, a se je bal, da je še kje kakšna zaseda. Ves zadihan je komaj zaklical onim, ki so tekli za njim: “Ne smemo domov... igrajo se z nami... v hosto!”

Samo odkimali so in tekli naprej proti vasi. Fant je zdaj vendarle zavil s ceste in se pognal proti bližnjim drevesom. Še nikoli ni tako hitro tekel: veje so ga šibale po obrazu, preskakoval je kotanje, se spotikal ob kamenje in tekel in tekel, dokler ni omagal in obležal v smrečju. Prisluhnil je, a ni slišal drugega kot šumenje krvi v

ušesih in razbijanje srca. Šele ko si je malo oddahnil, je zaznal popoln mir naokrog. Bil je rešen. Predsmrtna otopelost je nenadoma popustila. Ramena so se mu zatresla in zajokal je kot majhen otrok.

Ko se je malo pomiril, se je napotil proti planini. Takrat še ni bilo prepovedano pasti živino na visokem. In če bo kdo vedel za gošarje, bo to pastir.

V poznem popoldnevu se je fant trudoma privlekel do pastirske kočice. Šepavi pastir ga je čakal pred vrati brunarice.

“Kaj bo dobrega, fant?” je vprašal že od daleč in se popravil, ko je videl prišleca v obraz. “Kaj se je zgodilo?”

Fant je omahnil na klop pred kočico. Oči so se mu zastrmele v konice čevljev.

“Grozno je bilo. Pol mož iz vasi so postrelili...”

“Kaj pa govoriš, si čisto pri sebi? Zberi se, fant!” ni mogel verjeti pastir.

“Sam sem bil tam med njimi - tudi oče je bil. Ne vem, zakaj so izpustili mene in še tri.”

“Kaj pa je z drugimi?”

“Povedal sem ti, da so jih postrelili, zmetali na kamione in odpeljali.”

“Počakaj malo, ves se treseš. Prinesem ti žganja, da se umiriš.”

Šel je v kočico in se vrnil s steklenico in kozarcem. Natočil je do roba.

“Na, popij malo, pomirilo te bo.”

Fant je izpil, kot bi bila voda.

“Zdaj pa lepo počasi povej, kaj se je zgodilo!”

“Kaj naj še rečem?”

“Povej od začetka. Kar lepo počasi. Nikamor se ti ne mudi. Tu si varen.”

“Zbudilo nas je butanje in razbijanje po vratih. Mislim, da je bil oče že pokonci in se je ravno odpravljal v hlev. Ko je odprl, so v hišo planili vojaki in vse premetali. Ukazali so, naj se oblečemo, in potem so nas odpeljali na sredo vasi, pred gostilno. Tam so nas razvrščali kot živali. Pri meni so malo pomišljali, potem je gestapovec zamahnil z roko in me poslal med druge može. Dolgo smo stali tam. Končno so starce, ženske in otroke naložili na tovornjake in jih odpeljali. Nato so nam po parih zvezali roke z žico, in nas odpeljali na drugo stran. Ustavili smo se nad vasjo. Tam smo videli razbitine dveh avtomobilov, in tedaj so nekateri začeli šepetaje govoriti, da nas bojo postrelili.”

Fant je pokazal zapestja, odrgnjena od žice, da se je na njih strjevala kri.

“Nagnali so nas na cesto. Proti nam so postavili mitraljeze. Povsod okoli je bilo vse zastraženo. Spet smo čakali, dokler se ni pripeljal motorist in gestapovcem izročil neki papir. Potem je šel gestapovec z našitki mimo nas. Na tri je pokazal s prstom in jim ukazal teči v vas. Nazadnje je pokazal še name. Odvezali so me. Pogledal sem očeta. Rahlo mi je pokimal. Ko sem tekel, sem zaslišal streljanje. Na poti v planino sem slišal tovarnjake doli na cesti, in ko sem se ozrl, sem na njih videl trupla. Ne, nazaj v vas si nisem upal. Pa kaj bi tam, ko nimam nikogar več od domačih. Tudi tistim trem sem zaklical, da naj ne hodijo v vas, pa niso hoteli z mano - ali pa so se bali.”

Fant je umolknil. Zdaj je prišla za njim utrujenost - komaj je še gledal.

“Kaj bo z nami?” je žalostno vprašal.

“Zdaj pojdi na pograd in se pošteno naspi, potem bomo pa videli.

Fant je vstal in se zamajal. Pastir ga je prestregel, da ni padel. Podpiral ga je do ležišča v koči. Komaj je legel, že je zaspal. Dolgo je spal kot v nezavesti, ko pa se je telo odpočilo, je začel sanjati. V sanjah je stal pred cevmi mitraljezov. Vanj so vrtale oči gestapovca in ga hromile. Nedaleč stran je stal oče. Nekam sam vase sključen, s predolgimi rokami in z zgubanim obrazom. Gledal je sina. Fanta je boleče spreletelo ob misli, da ne bosta nikoli več hodila po senožetih, nikoli več podirala košatih bukev, da ne bo nikoli več občutil njegovega prikrito božajočega pogleda. Oglušujoče prasketanje mu je prebodlo telo kot nešteto ostrih igel, da mu je vzelo dih. Postave okoli njega so začele padati druga čez drugo. Povsod je bilo vse polno krvi. V rdeči megli so se belili samo raztreščeni možgani. Vsi so popadali, samo on je še stal. Skozi meglo se je izvila postava gestapovca v črni uniformi. Predirne oči gestapovca so začele izgubljati moč nad njim. Stopil je k njemu in ga stisnil za vrat, da so mu oči osteklenele. Postal je čisto lahek. Pričel se je dvigati v zrak z gestapovcem v rokah. Vse pod njih je postajalo majhno in neresnično. Naenkrat pa se je stresel od gnusa. V njegovih rokah je bil samo še skelet. Bela lobanja se mu je režala naravnost v obraz. Z muko je razprl prste. Okostnjak je začel padati, dokler se ni raztreščil na pečinah. Za njim je začel padati tudi sam. Z bliskovito naglico so se mu približevale ostre peči. Od smrtne tesnobe se mu je izvil krik in prebudil se je.

Pred seboj je zagledal moškega v uniformi. Planil je pokonci. Pastir ga je potisnil nazaj in mu zaklical:

“Ne boj se, naša sta!”

Fant je zagledal peterokrako zvezdo na kapi. Bil je čisto premočen od potu. Strah je pojenjaval, a postalo mu je slabo. Stekel je ven, se naslonil na ograjo iz sušcev in bruhal. Ko se je umiril, mu je pastir prinesel vodo, da se je umil.

“Obveščevalca sta,” je pojasnil pastir, ko sta prišla partizana za njima.

“Saj ti si mi znan,” je rekel fant in pogledal večjega v oči. “Kaj nisi iz naše vasi?”

“Dober spomin imaš. Kajžarjev sem. Kar dolgo je že, kar nisem bil v vasi, vsaj ne tako, da bi me videli. Fant, mislili smo, da pretiravaš, a žal si govoril resnico. Hudo te je moralo prizadeti, a kaj moremo, tak čas je zdaj. Za one druge vemo, zakaj jih je gestapo izpustil. Podtaknil nam jih je za izdajalce, da bi prikrih druge - prave. Saj jih ni veliko - samo dva. Uganka je samo, zakaj so izpustili tebe. Ali morda ti veš?”

“Pojma nimam, samo nekaj so vedno znova preštevali.”

“Mogoče bo res kaj takega, zaradi mladosti te že niso izpustili. Njim je usmiljenje tuje. Toliko jim pomenimo kot pomenijo nam mravlje, ki jih gazimo po stezah.”

“Ampak zakaj, zakaj?”

“Zakaj izdaja? Mlad si še in ne veš, kaj je pohlep. Več ko imajo, več bi radi. Pri tem se ne ozirajo na nič. Vsak povod je dober, da se opraviči namen. Glej, spiska za ustrelitev in izselitev je pomagal sestavljati Koren. Pa ko bi ostalo samo pri tem! A veliko deklet, žena, in celo majhnih deklic je bilo posiljenih, zlorabljenih med racijo. Te rane se dolgo ne bojo zacelile. Mi nimamo nobene izbire več. Ta vojna je bolj kruta kot so bile vse prejšnje. Da, nobene srednje možnosti nimamo več. Naš rod bo ali zmagal ali izginil. Zdaj ni nobene vmesne poti več.”

Fant ni več spraševal. Molče in hlastno je pojedel, kar mu je pripravil pastir. Začutil je, kako se mu vrača moč in z njo vprašanje, kaj bo zdaj.

“Boš ostal pri pastirju?” je vprašal Kajžar, kot bi uganil njegove misli.

“Pri meni ne more ostati, ker bodo prišli po živino, zdaj ko ta nima več gospodarjev,” je rekel pastir.

“Jo boš predal okupatorju?” je vprašal Kajžar.

“Ne, z njo bom odrinil v odred.”

“Pa veš, kje je odred?”

“Če jaz ne vem, potem res ne vem, kdo sploh ve.”

“Aja, kurirska pot gre tod mimo,” se je razumevajoče nasmehnil Kajžar.

“Šel bi kar z vama,” ni pomišljal fant.

“Mlad si še, veliko premlad. A kaj nam preostane drugega? Prav, toliko časa boš pri nas, da vprašamo štab, kaj naj s teboj. Če se boš izkazal, te pa kar obdržimo,” je odločil Kajžar.

Kmalu zatem je fant stopal po planinskem pašniku za obveščevalcema. Sveži jutranji zrak ga je mrazil. Minilo je že dvanajst ur po krvavem dogodku v dolini. Na robu pašnika so se še enkrat ozrli in pomahali pastirju. Fantu so prišle solze v oči.

* * *

POT

Od mesta do prve vasi po dolini navzgor je bila zadaj za reko speljana prijetna pot - no, bolj steza. Nekdanje njive ob njej je prerasla trava, ker jih nihče več ni obdeloval, a poznalo se je, kje so bile: zaradi gnojene zemlje je bila trava višja in bolj zelena kot drugje. Med zelenilom trave pa so se ostro odražali rumeni količki, ki so označevali bodočo traso avto ceste, ki bo meščanom odvzela še zadnje sprehajališče.

Ta pot je bila v dopoldanskem času že kar preveč obljudena, dopoldne pa si na njej srečaval le redke upokojence s psi, pa tudi mlajše, ki so imeli delo v izmenah in so namesto psov pripeljali v na svež zrak svoj naraščaj.

Po štirinajstih dneh sprehajanja sem na videz že poznal stalne sprehajalce, ki jih od poti ni odvrnil niti dež. Kaj več od pozdrava pa tudi nisem pričakoval od ljudi, ki so doma v bloku komaj poznali sosede v nadstropju, kaj šele v stopnišču.

Vse njive pa le še ni prerasla trava. Malo pred vasjo je bila ena še čisto sveže preorana in na njej sem opazil žensko in moškega, ki sta tolkla grude, ostale za plugom in brano. Žensko sem poznal, moški pa je bil gotovo njen mož. Bila je Zinka, moja vrstnica iz mladosti, s kmetije na oni strani reke, ki se je izognila rušenju. Hotel sem brez besed mimo, a me je prestregla s pogledom. Narahlo sem pokimal v pozdrav. Prenehala je tolči po zemlji, si obrisala pot z obraza in zaklicala:

“Kaj nisi ti Jurčejev?”

“Pa sem res,” sem odvrnil in se napotil k njej. Z enim samim pogledom sem obsegel vse njeno življenje - življenje kmetice, ki jo je izpilo delo. Ob pogledu na njene

visoke čevlje, iz katerih so gledale kratke volnene nogavice, me je prevzela silovita nostalgija po otroštvu, ki je bilo tako nasilno končano s pričetkom svetovne morije. Da, kje je že tisti Jurčejev fante!

“Kako da delaš na tej njivi? A ne bojo tu speljali ceste?”

“Ja, tu bo šla cesta, a dokler mi ne dajo druge zemlje, moram pač delati na tej,” je odvrnila.

“Ne razumem. Menda bojo začeli še preden bo tu kaj obrodilo.”

“Vidiš, naš zakon pravi po novem, da je treba vsak meter odvzete kmetijske zemlje nadomestiti z drugim, a nekateri delajo še zmeraj po starem, ko so za malenkostno odškodnino vzeli, kar so hoteli. Tokrat ne gre več tako. Vsako uro tega dela bojo plačali. Poglej, kakšen sistem imamo! Niti zmeni se ne nihče, da še vedno delam.”

“Pa vas niso obvestili? Se niste zmenili?”

“Smo se, smo se, a doslej se ni še nič premaknilo, tu pa že brnijo buldožerji. Seveda so se drugi vdali, večinoma so dobili druge zapuščene kmetije, a nekaj nas namerava ostati tu, ker imamo zemljo večinoma na oni strani. Za nas se pa doslej niso zmenili. Ne morem si privoščiti, da bi mi propadel enoletni pridelek, kar bi se zgodilo, če ne bi tu delala.”

“Aha!”

“Si žejen? Boš kozarec mošta?” mi je ponudila.

Hvaležno sem sprejel. Poklicala je moža in sedli smo pod stog. Mož je bil bolj redkobeseden. Po govorici se mu je poznalo, da je nekje z Dolenjske. Seveda, domačini smo se večinoma razkropili po industriji, nekateri tudi po funkcijah - kolikor nas je od moje generacije sploh še ostalo živih - kdo bi se še ukvarjal z zemljo, ki takrat ni imela nobene perspektive?

“Zakaj si pa ti pravzaprav odšel in sestrični prepustil domačijo?” je naenkrat vprašala.

“Zinka, zato, ker sem bil mlad in neumen. A kar je, je. Tako je pač hotelo življenje,” nisem hotel preveč razlagati.

“Pa tudi v vas se nisi vračal, še na obisk ne, čeprav si bil tako blizu - le v mestu sva se nekajkrat srečala?”

“So stvari, ki bolijo, in po komaj zarasli rani ni dobro preveč praskati. Bližnje sem izgubil - najbližje prijatelje tudi - tako ali tako.”

“Ja, razumem. Velikokrat pomislim, da z našo vasjo sploh ni moglo biti drugače, kot je bilo. Dobro, vojna je terjala svoj davek. Tudi z južnjaki na drugem bregu se da nekako živeti... Veš, mislim, da je bilo konec miru, ko ste razstrelili boga...”

“Misliš, da sem bil tudi jaz zraven?”

“Tako pravijo. Saj si bil ob Kajžarju največji “heroj” naše vasi. Vidva sta obračunala tudi s Korenom in njegovima hčerama. V vasi pravijo - so pravili - da so skoraj vsi tisti, ki so bili zraven pri razstreljevanju boga, že prejeli zasluženno kazen: Marjan je kmalu umrl za jetiko, Mirko je bil ob nogo in so mu jo morali spet in spet malo odrezati, France je oslepel - najprej na desno oko, s katerim je meril, ko je streljal v Marijo v znamenju - Drago se je popolnoma zapil in pijan pozimi zmrznil...”

“Zinka,” sem jo prekinil, “ne misli, da se opravičujem, a z bogom nisem imel nič. Bil sem med skojevci, kjer se ni dosti razpravljalo hočeš - nočeš... Tudi zato sem odšel. Po vojni tudi nisem ravno veljal za heroja, saj sem se bil pustil živ ujeti in sem zadnje leto preživel v nemškem taborišču. Tako, zdaj pa moram iti.”

“Tine, počakaj, saj nisem mislila nič hudega,” me je Zinka hotela še zadržati, a nisem več zdržal, čeprav sem jo nameraval povprašati tudi o Magdi. Zinkin mož je zagodel nekaj o ženskih jezikih, a tudi to me ni ustavilo. Poslovil sem se in odšel. Hitreje kot ponavadi sem spešil naprej proti ruševinam vasi.

Takoj za prvo vzpetinico sem skoraj trčil ob pokončnega sivolasega moža, tako da je njegov psiček grozeče zarenčal izza gospodarjeve noge. Tega moža sem poznal nekoliko bolje kot druge sprehajalce, pa sem se ga vseeno na daleč izogibal. Običajno je imel ob sebi še kakšno sprehajalko s štirinožcem, tako da je bilo moje izogibanje mogoče razumeti - a tokrat je bil sam.

Bil je največji lokalni pesnik, pa tudi s prozo se je ukvarjal. Kar je res je res, zbirko pesmi je izdal tudi pri neki založbi v Ljubljani. Lokalno glasilo mu je natisnilo prav vse - res pa so člani literarnega odbora povečini objavljali le svoje reči, in tudi pesnik je bil član odbora. Sam nisem cenil njegovih umotvorov, čeprav so imeli v sebi neko nadzemske sporočilnosti, ki pa je bila razumljiva le redkim posvečencem. Nič boljše, če ne še slabše mnenje je imel on o meni. Ob nekem natečaju za literarno delo se je o mojem pisanju izrazil kot o “špehu ljudskega modrovanja”.

“Pozdravljeni, pozdravljeni, vas je pa videti samo še od daleč. Kaj pa je vas prignalo na to našo pot upokojujencev? Pri literarni sekciji vas tudi ni več videti. Pa ne, da smo se kaj zamerili?” je bil profesor gostobeseden.

“Težave imam z zdravjem, zdravniki mi priporočajo čimveč miganja,” sem kratko odvrnil.

“To je pa žalostno. Na obrazu se vam ne vidi, da bi bili bolni. Pa pišete - kaj pišete?”

“Ne, ne morem, enostavno sem prazen, pa tudi malo razočaran. Leta in leta minejo, preden mi objavijo kakšen ‘špeh’. Navsezadnje pa me ovira tudi bolezen. Kadar nisem popolnoma umirjen in zbran, ne morem delati. Zdaj imam precej časa, tako da veliko berem in šele zdaj ugotavljam, kaj je pravzaprav prava literatura. No, pa kaj bi govoril o tem vam, ki ste šolani... Kaj sem že hotel reči? Aha, na literarno sekcijo ne hodim, ker je odbor očitno samozadosten in najbolj zadovoljen, če me ni. Zdaj se mi pa mudi. Pozdravljeni, pa brez zamere!” sem odhitel naprej proti razrušeni vasi.

Profesorja sem pustil odprtih ust, tako kot malo prej Zinko. Imel sem resnično slab dan. Že ko sem zgodaj zjutraj ležal na fizioterapiji v bolnišnici, sem bil slabe volje, ko sem premišljeval, kaj naj bi bilo po Magdinem prepričanju tako zanimivega v naši vasi, da bi o tem hoteli brati tudi drugi ljudje. Partizanskih zgod in nezgod so imeli čez glavo. Literatura, film in televizija so iz dneva v dan ponavljali podobne teme. Povojna euforia in nasilje propadlega združništva tudi nista bila več zanimiva. Najbolj boleča in aktualna je bila zdaj verjetno streznitev. Streznitev, spoznanje, da se v ‘svobodi’ ne bosta cedila med in mleko, da tako imenovane ‘neomejene možnosti za vsakogar’ ostajajo še vedno privilegij vladajočih in njihovih podreptnikov. Še vedno je bil v veljavi pregovor, po katerem korita ostajajo, le svinje se menjajo.

Takih in podobnih razmišljanj sem se po navadi sicer ogibal, ker so me privedla le do onemogle jeze. Magdin izziv pa je v meni spet sprožil vse to mučno premlevanje... Kaj naj povem ljudem?

Korak mi je zastal pod brezo, ki je osamljena stala sredi trave in čakala, da jo podere žaga, sekira ali buldožer. Ne, tak ponesrečen dan tudi Magde nisem hotel videti. Obrnil sem se tik pred ruševinami. Zavil sem proti gozdu, da bi se ognil vsem ljudem, in skozi gosto podrast sem se vrnil na goličavo pred mestom.

* * *

KAZEN

Fant je bil že nekaj časa partizan. Ostal je kar pri skupini vosovcev, ki so se zadrževali okoli domačega kraja. Prejšnjo pobitost je kmalu zamenjalo sovraštvo do okupatorja in vsega, kar je bilo z njim povezano. Pot na morišče mu je v duši pustila globoko rano, ki se je, namesto da bi se zacelila, ob vedno novih grozotah še poglobljala. Čez dan jo je še nekako obdržal skupaj, ponoči pa se je na široko odprla in iz nje so prilezli strašni prividi.

Vosovci so ovirali gestapo, raztrgance, ki so se izdajali za partizane, in pa zloveščo Črno roko, ki je morila med aktivisti. Pri gestapu so besneli, poskušali vse mogoče, da bi jih ustavili, a zaman. Še so padali talci, a toliko, kot jih je padlo prvič, jih ni nikoli več.

Noči so postajale hladnejše. Kadar so spali na prostem, se je na odejah že nabiralo ivje. Za mrzlimi nočmi pa je prišel globok sneg.

Kajžar je poklical fanta in ga odpeljal iz zemljanke, kjer so prezimovali. Potrkal se je po žepu na bluzi.

“Tu je ukaz. Kaznovati moramo izdajalca iz naše vasi. Kar smo domnevali, se je izkazalo za resnico. Koren je pomagal sestavljati spisek naših ljudi - spisek talcev. Tudi Grohar je pomagal - tvoj stric po materini strani. Žal je Grohar že pobegnil. Izginil je iz naših krajev. Za likvidiranje Korena sva določena midva, ker najbolj pozna vas in pokrajino okoli nje. Si razumel?”

“Sem.”

“Si pripravljen na takšno nalogo? Boš zmogel?”

“Vojna je... ampak zakaj Koren? Zakaj je izdajal? Zmeraj je imel vsega dovolj. Grohar me ne čudi. Slišal sem očeta, da nikoli ni bil kaj prida človek. Tudi iz naših krajev ni bil. Pritepel se je od nekod iz Primorja in se poročil s teto... Ampak Koren...”

“Fant, mlad si še, zelo mlad, in ne veš še, kaj sta pohlep in oblast. Pa še strah in propaganda proti komunizmu, v katerem naj ne bi bilo več osebne lastnine. Če ti take stvari stopijo v glavo, pozabiš na marsikaj drugega. Kar dolgo ju nismo mogli odkriti, čeprav je bila njuna prva žrtev že prvoborec Hribar.

Celo zraven sta bila z Groharjem, ko so postavljali zasedo. Gestapo je hotel Hribarja živega. Hribarja so res samo ranili, živega pa vseeno niso dobili, ker si je sam pognal kroglo v glavo. Hribarjevo ženo so potem zaprli in grozno mučili. Otroci, sin in hčerki, so ostali pri teti. Ko z mučenjem niso dobili nobenega priznanja o moževih sodelavcih, so prišli še po otroke. Mladoletni hčeri so posilili pred materjo. Odpovedalo ji je srce. Sina so ubili. Le hčeri, zaznamovani za vse življenje, sta se vrnila k teti. Da se kaj takega ne bo ponovilo, morava na pot.”

“Mi to praviš zato, da se mi ne bo tresla roka?”

“Tudi zato.”

“Kdaj greva?”

“Takoj ko se bo začelo temniti. Fant, se čutiš dovolj močnega za tako akcijo? No, prav hitro si moral gor zrasti, ampak zdaj si velik!”

Kajžar je potrepljal fanta po rami.

Pričelo se je temniti. Iz nizke megle je rahlo snežilo in črna drevesa so se ostro razločevala od snega, ki je v bližnji noči že dobival umazano sivo barvo.

Kajžar in fant sta se po zamrzlem snegu, ki je dobro držal, hitro spuščala v dolino. Ko sta prispela do vasi, je bila že tema. V loku sta jo obšla. Od druge strani sta se lahko neopazno približala hiši, kamor sta bila namenjena. V sadovnjaku za hišo sta se ustavila, da se jima umiri sapa, potem sta se napotila proti vhodnim vratom.

Težka hrastova vrata niso bila zaklenjena. Škripaje so se vdala. Stopila sta v temno vežo. Iz za vrat v veži je bilo slišati nerazločno govorjenje. Pritipala sta se do njih. Ko sta jih sunkovito odprla, ju je v očeh zaskelilo od nenadne svetlobe, a sta vseeno takoj opazila, da Korena ni notri. V hiši, kakor se je reklo dnevnem prostoru v kmečkih hišah, je bila samo žena s hčerama.

“Ježeš Marija!” je Korenka prestrašeno kriknila in tudi hčerki sta se zdrznili ter prebledeli, ko sta zagledali oborožena prišleca.

“Kje je Koren?” je brez pozdrava vprašal Kajžar.

“Ni ga doma, ne bo prišel... pojdita stran! Oboroženi so...”

“Kje je?” je Kajžar prekinil prestrašeno Korenkino govorjenje.

“Pri vaški straži...”

“Pustite, mati!” se je vmešala ena od hčera. “Vedela sem, da bojo prej ali slej prišli, da se bo zgodilo, kar se mora zgoditi. Strahoma sem čakala vsak večer; samo to nisem pomislila, da boš to ti, Andrej.”

Njene oči so se zazrle v Kajžarjeve, da je prebledel.

“Nisem si jaz izmislil vojne,” je rekel, “nisem si izmislil izdajstva svojih najbližjih za prgišče umazanega denarja. Tudi si nisem izmislil maščevanja. Ne morem si izbrati kraja, kjer bi rad živel v miru in sreči. Lahko si izberem samo stran, ki se bori za naš mali narod, da bo enkrat morda svoboden, da bo morda enkrat lahko vsakdo imel pošten kos kruha, ne pa samo nekateri.”

“Poglej ga, saj je res Kajžarjev - in tale... Moj bog! Kaj te niso, kaj nisi...” Korenki so besede zamrle na ustih.

“Ne, niso ga ubili kot njegovega očeta, kot so Hribarjeve in še toliko drugih. Po čudnem naključju se je rešil z morišča,” je odvrnil Kajžar.

“Prinesem vam malo žganja, da se pogrejeta,” je rekla Korenka.

“Nihče ne gre nikamor od tod!” je ukazal Kajžar.

“Dolgo je že, odkar si odšel, Andrej,” je mirno rekla hči in njene besede so v tistem trenutku zvene le nekako neresnične, kakor bi prihajale iz nekega drugega sveta. “Pravili so, da si bil v Španiji?”

“Tudi tam sem bil...”

Zunaj se je zaslišalo govorjenje. Kajžar je pomignil fantu, naj se prihuli za peč, sam pa je stopil za vrata in šepetaje rekel:

“Da mi nobena ne črhne!”

Koren je oblastno vstopil, za njim pa še nekdo. Bila sta v popolnoma novih rjavih uniformah vaške straže. Tudi tako so morali kazati svojo barvo taki, ki niso bili več pomembni za gestapo in jih ni več skrival...

“Žena, prinesi žganje!” je glasno zahteval Koren.

Korenka se ni premaknila in je samo zgroženo gledala mimo njega v Kajžarja, ki je že naperil revolver. Tudi Koren se je obrnil in pogledal za vrta. Prebledel je.

“Roke gor in nobenih neumnosti!” je ukazal Andrej.

Dvignila sta roke. Fant jima je previdno snel brzostrelki in se odmaknil. Spravil je samokres in napel brzostrelko.

“Kajžarjev je, pa tale fant...” je začela Korenka, kot da se opravičuje.

“Vidim, vidim,” jo je prekinil Koren in se skušal nasmehnuti, a je samo trznil s koticami ust. “Kajžar, ti dvakratni kajžar, si prišel, da se maščuješ, zdaj ko je tak čas, da vsak nič in mlečnozobec z orožjem v roku odloča o življenju in smrti. Še ni tako dolgo, ko si se plazil pod našimi okni in okoli hiše, pa smo te nagnali kot

pritepeno ščene. Takemu naj bi dajal hčer, ki ničesar nima, ki še pošteno za delo ni nikoli prijel. Kaj pa si počel v Španiji? Si se učil ubijati? Nekateri ste že takrat vedeli, kaj vam bo prišlo prav!”

Kajžarju se je zaradi Korenove nesramnosti kar stemnilo pred očmi. Zamizal je za hip, da se umiri.

Fant je čvrsto stiskal hladno orožje. Od napetosti so se mu, kljub hladnemu železu, potile roke. Tudi pod pazduhama je bil premočen. Korenove besede so prizadele tudi njega. Doumel je, da je imel Kajžar rad Korenovo hčer. Čudil se je, koliko moči je v Andreju, da je prevzel to nalogo. Zaradi tega ga je spoštoval. Čudil pa se je tudi temu, da sam ne občuti nobenega pravega sovraštva, ničesar, čeprav stoji pred njim človek, ki je kriv za vse, za razbitje doma, družine, za očetovo smrt, za veliko nesrečo tolikih družin, ki so jih poleg vsega še pregnali iz doma v Nemčijo, in končno, ki je skoraj pogubil tudi njega.

Tok misli mu je prekinil nenaden gib - Korenov pajdaš je skočil k vratom. Fant je stisnil petelina, na katerem mu je že ves čas krčevito počival kazalec. Krogle so krušile omet in cefrale les na vratih. Ves prostor se je napolnil z vonjem po smodniku. Človek, ki so ga strelj pribili k vratom, je spolzel k tlom, ne da bi izpustil kljuko, ki se je je krčevito oklepal. Šele ko je bil povsem na tleh, je s težo telesa odprl vrata.

Fant je strmел v oči, v katerih je bil kljub smrti še vedno živ tisti izraz nedoumljivega, nepričakovano dokončnega. Napeti je moral vso voljo, da je odtrgal pogled z mrtveca. Gnus mu je vzdigoval prazni želodec.

“Koren, z nama greste!” je z glasom, ki ni dovoljeval ugovora, ukazal Kajžar.

Malo prej še oblastni in samozavestni Koren je ob pajdaševi smrti naenkrat klonil. Ramena so se mu povesila. Ne da bi pogledal hčerki in ženo, je odšel skozi vrata.

Po vasi so že begale temne postave vaščanov. V zavetju gospodarskega poslopja je trojica prišla do sadovnjaka in tu je Kajžar ukazal, drugima dvema, naj tečeta.

Snežinke so postajale vedno gostejše, a rahlo in nezadržno pokrivalo sled, ki so jo za seboj puščale tri temne postave, toneč vedno globlje v gozd. Ničesar ni bilo, kar bi motilo spokojnost zimske noči. Šele čez čas jo je presekal oster pok, ki se je še nekaj časa odbijal od zasneženih skal, potem pa omahnil v debelo odejo.

* * *

SODELAVEC

Dva meseca že nisem hodil v službo, zato sem se odločil, da grem v tovarno pogledat, ali je kaj novega in da vidim stroje - po svoje sem jih že kar pogrešal.

Ko sem vstopil v kontrolno sobo, je zadišalo po alkoholu. Možakar je, naslonjen na mizo, smrčal. Sprehodil sem se med stroji, pogledal hlajenje, pritiske, maziva in drugo, ter se napotil v sosednjo strojnico.

“O pozdravljen! Kako kaj tvoja bolezen? Sedi, bom skuhal kavo,” se me je sosed vidno razveselil.

“Pozdravljen! Veš, čez dan še kar nekako prenašam, ponoči se pa bolečine stopnjujejo do nespečnosti. Poleg hrbta me zdaj boli še roka. Imam občutek, kot bi se bolečina selila,” sem odvrnil.

“Pravijo, da nas bolečina očisti in nas spominja na našo minljivost,” je kot iz rokava stresel eno svojih običajnih nenavadnih pripomb in hitel kuhat kavo.

Njegove besede so pri nadrejenih običajno izzvale živčnost in nemalokrat je padla pripomba, seveda ko ga ni bilo zraven, da nima čisto urejenega podstrešja.

Kmalu je zadišalo po kavi. Nalil je skodelici in ju prinesel na pisalno mizo.

“Pa kaj zdaj delaš? Pišeš? Kaj pišeš zdaj, ko imaš časa na pretek?”

“Nekaj poskušam, pa mi ne gre preveč od rok, ker se silim. Včasih cele ure kar sedim in čakam, da se bo zgodil čudež, da bom našel prave besede za tisto, kar bi rad povedal - sicer pa vem, da je bilo že vse povedano, le da tega ne moremo in ne moremo razumeti; in tako zdaj iščem način, kako bi se čimbolj približal tistim, ki bi kdaj prebiral moje pisanje.”

“Dobro si povedal to o ponavljanju. Si pa pozabil da je razlika med ponavljanjem in ponavljanjem. Nič hudega ni, če ponovno prideš do pramisl. Žal pa se te večinoma prikrojujejo in izrabljajo, kakor je komu v prid. In prav zaradi takih manipulacij z besedami, slabih imitacij prvobitnih resnic, je beseda izgubila svojo prvotno veljavo - s tem je svet, mislim nas, vedno slabši. Nič več ni tako, kot so rekli naši dedje, češ da bo že držalo, če tako piše v bukvah. Kakšen naslov pa si si izbral?”

“Običajno se odločim za naslov šele potem, ko vidim, kaj mi pride izpod rok, saj je doslej še vedno nastalo kaj drugega, kot pa sem si zamislil. No, tokrat sem napisal najprej naslov. Razstreljeni bog, ja, tak naslov sem si zamislil. Skušam najti povezavo med našimi dejanji in mislimi, ki so si skoraj vedno v nasprotju. Zakaj

delamo drugače kot mislimo in čutimo? Za motiv mi je služil 'naš bog', kot se je reklo malo večji kapelici sredi vasi, ki je bila kmalu po vojni razstreljena, Vedno sem se spraševal, zakaj v naši vasi nikoli ni bilo cerkve in je bilo treba k maši hoditi prav v mesto. Verjetno bo držalo da se glede plačila za gradnjo nikoli niso mogli pogoditi kmetje in delavci - vas je bila od nekdej napol kmečka napol delavska, predvsem zaradi fužin, in bobovca, rude v hribih. Po vojni sem bil tudi sam skojevec, in kot tak tudi osumljen pri vaščanih, češ da sem sodeloval pri razstrelitvi in pri nekaterih obračunih z drugače mislečimi. S tem so si tudi pojasnjevali, zakaj sem odšel iz vasi in prepustil domačijo sorodnici - izgovoril sem si samo rovte, ki mi bojo mogoče nekoč pribežališče. V resnici je bilo drugače. Nisem se strinjal z nasiljem, ki se je nadaljevalo po že končani vojni. Ko so razstrelili boga, sploh nisem bil v vasi. Zaradi nasprotovanju nekaterim stvarim, sem pri svojih naletel na težave, ki so se stopnjevale iz dneva v dan, tako da sem moral proč. Pozneje sem se ob vseh težavah, ki so se vlekle za mano, ker se nisem hotel podrediti dežurnim resnicam, zmeraj tolažil z mislijo, da vsaj nisem sodeloval pri uničenju našega revnega boga, tiste borne kapelice, pred katero so bile vedno sveže rože - pred simbolom neke tradicije, ki je vendarle povezovala ljudi. Zavedal sem se, da so bile takrat razstreljene neke vrednote, siromašne po videzu, a dragocene po bistvu. Ne takrat, že veliko prej sem začel tuhtati, kje je vzrok, da smo ljudje taka bitja, da tako radi prizadevamo zlo soljudem. Pa ne samo ljudem, temveč tudi naravi, iz katere izhajamo in ki nas hrani. Za tako ravnanje ne more biti nobenega opravičila, pa čeprav tako radi dolžimo brezdušnost sistemov, in nujo po trenutnem preživetju. In bolj ko premlevam, bolj se zapletam v labirint, čeprav slutim, da je odgovor na moja iskanja verjetno čisto preprost in ga samo zaradi te preprostosti ne vidim," sem se kar precej razgovoril, saj sem imel razumevajočega sogovornika. "Po mojem pa odgovor le ni tako preprost, še posebno če ga ne znaš iskati na pravem mestu. Sam praviš, da je bilo že vse povedano in napisano. Strinjam se. Tudi sam ne razumem, kako da nočemo sprevideti očitnega. Eden od vzrokov je že ta, da otrok ne vzgajamo pravilno, da jim razvijamo samo eno stran možganov, da jih šole ne poučujejo, temveč odučujejo. Šole so stare komaj sto let... Tudi sami starši vzgajajo svoje otroke tako, da se ti prilagajajo svetu, kakršen je, pa naj je še tako pokvarjen. Pa še ena ovira je, namreč vladajoča struktura, ki svoje 'podložnike' obravnava le kot instrument za svoje namene. Že Kant je rekel, da

tako ne eni ne drugi nimajo za končni smoter tistega, kar je najboljše za svet in popolnost, za kar je človeštvo določeno in za kar ima tudi zasnovu. Dragi sodelavec, če boš hotel iskati podobne odgovore, jih boš moral iskati v najstarejši knjigi, v bibliji, kjer je bilo že vse dorečeno. Že tam piše o preobratu, o preobratu dogodkov, ki bodo pretresli svet. Samo v bibliji, in nikjer drugje, je zadovoljivo pojasnilo za vse. Eden od pomembnih odgovorov tiči tudi v dejstvu, da je večina ljudi globoko, četudi nezavedno, zaskrbljena za svoje osebno življenje, ki ga vidi kot nenehen vzpon po družbeni lestvici, tako da so v stalnem strahu pred polomom. Zato pa pozabljajo na veliko pomembnejše stvari. Vidiš, malo si le predstavljam, v kakšnih mukah si. Tudi slutim, kaj bi rad napisal v svojem Razstreljenem bogu, napisal tako, da bi brez razlag avtoritet lahko vsakdo razumel razsežnost našega pehanja za prazno srečo potrošništva.

Soseda je zdaj prekinil rezki zvok sirene: oznanjala je, da mu je izpadla kolona, kjer je voda razpadala na svoje elemente, da so ti potem služili vedno bolj dovršeni tehnologiji izkoriščanja narave.

“Sto krščenih Matičkov, pa sem za pol ure pečen!” je jezno zagodel sosod in vstal. “Boš počakal?” je vprašal.

“Ne, žal moram na fizioterapijo,” sem odvrnil.

“Prav. Še kaj se oglasi. Boš povedal, kako se godi tvojemu Razstreljenemu bogu. Na, tu imaš nekaj mojih zapisanih razmišljanj o vzrokih in posledicah, ter možne razlage, kam drvimo ljudje s svojo izbiro med dobrim in zlim. Seveda je razmišljanje osebno, povzeto iz misli in dognanj ljudi, ki imajo več časa za razmišljanje in iskanje. Pa pozdravljen!” je še rekel in mi iz omare dal zajeten zvitek papirjev, prevezanih z rdečo vrvico, potem pa odšel v strojnico.

Presenečen, poln mešanih vtisov sem zvitek dal pod pazduho in se napotil proti vratarju.

* * *

MAGDA

Ne, na Magdo, svojo prvo ljubezen, nikoli nisem mislil skozi erotične želje. Dovolj mi je bila samo njena bližina, pa čeprav večinoma le na pogostih mladinskih sestankih. In vedel sem: če bi moje nagnjenje dobilo popolno zadoščenje, potem

Magda zdaj ne bi bila tako globoko v meni. Da, ljubezen in samo ljubezen v duhovnem pomenu besede me je vezala nanjo.

Velikokrat sem se spraševal, kako da je ne poiščem ali vsaj kaj določnejšega ne poizvem o njej. Spočetka sem sicer še spraševal in tako nekoč izvedel, da je odšla na učiteljišče. Potem sem se v mestu ponovno zaljubil - malo drugače, kajti naivnost čistega srca je že začela zamirati, in zatem sem Magdo počasi potiskal vse dlje v podzavest.

Po dnevih in dnevih, ko sem redno romal k razvalinam rojstne vasi, se je končno spet prikazala. Spet sem podvomil, da je to prava Magda, kajti prepričan sem bil, da bi tista struna v meni, ki je bila uglašena nanjo, zabrnela z vso močjo, pa je le rahlo zazvenela, kot v daljnem odmevu. Bil sem zbegan in razdvojen, kajti njen videz je izključeval vsak dvom.

“Si že začel pisati?” je vprašala po pozdravu.

“Sem, ja.”

“Čelo se ti guba. Naj to pomeni, da imaš težave? Ne mislim tiste s tvojim hrbtom, pač pa težave s pisanjem?” je uganila.

“Magda, najino prejšnje srečanje je bilo nekam nenavadno - tako naglo in mimobežno. Predvsem sem te hotel vprašati, kako se imaš, kako živiš, kaj počneš?” sem pohitel, da se mi spet ne bi izmaknila z dvoumnimi odgovori.

“Kaj res ničesar ne veš o meni?” je vprašala. Zdaj je ona nagrbančila čelo in nervozno stresla z gostimi lasmi. “Ne veš nič o svojem tovarišu iz vojnih let, - in nasprotniku iz prvih povojnih let, Andreju Kajžarju?”

“Kaj imaš ti z Andrejem?”

“Z njim že dolgo prijateljujem...”

“Ne razumem dobro. O Andreju pa ja nekaj vem. Poročen je. Dva otroka ima. Še ne dolgo tega je bil kar precej visoko na funkcionski rotacijski listi...”

“To je bil drug Andrej, ne tisti, kakršnega poznam jaz ali kakršnega si poznal ti. Prišlo je do neizogibnega. Sesul se je kot hišica iz kart, na zunaj vsa bleščeča in pisana... Sicer je pa veliko naredil, da sem se tudi jaz pobrala, se obdržala na gladini.”

“Čudno govoriš. Jaz poznam drugačnega Andreja. Poznam Andreja, ki je zatajil sebe in mene, ko sem jih dobival po gobcu, pa čeprav sva bila kot brata. Edina moja krivda je bila, da sem hotel živeti, tako mlad hotel po svoje živeti, čeprav

sem bil iz dneva v dan na pragu smrti, ji gledal iz oči v oči. Zapeljan od izmaličene ideologije me je zatajil in v meni podrl svet. Pa kaj bi to pravil tebi! Verjamem, da potrebuje tolažbo, če ima vsaj malo vesti, ampak ti?”

“Pustiva mene! Tine, zaradi naše mladosti bi vendarle lahko kdaj obiskal Andreja. Človeško je odpuščati. Velikokrat te omenja. Vsega pa le ni bil kriv on. Takrat je imel že drugo delo.”

“Te je poslal on?” še vedno nisem razumel njenega zanimanja zame. “Je to Andrejeva zamisel, da naj napišem kaj o naši vasi. Bi rad tako opral kakšen greh, dal na tehtnico dobra in slaba dela? Če ne bi omenil Andreja, bi težko pisal o naši vasi. Magda, menda si učiteljica, torej dobro veš, da je bilo tudi to že vse opisano. Mlad revolucionar, ves vdan poštenemu boju za pravice delavskega razreda, potem pa ga zasvoji oblast, in začne pozabljati na ljudi okoli sebe. Revolucija žre svoje otroke, njemu pa udobje zamegli vrednote v srcu, da so samo še na ustnicah. V naših krajih in našem času dokaj vsakdanja in banalna zgodba...”

“Tine!”

“Kaj je, Magda?”

“Mislim, da ti še veliko manjka, da bi lahko kaj objektivno napisal. Preveč si še prizadet. Ne zmoreš gledati od daleč. Še vedno se pomiluješ, še vedno si sam preveč središče vsega. Oprosti, če sem te zmotila z neumno mislijo,” je rekla, se zasukala in odšla.

“Magda, počakaj!”

Ni se niti obrnila, še bolj je pohitela.

Gledal sem za njo, dokler ni zavila za kup gramoza. Ves besen sem se začel vzpenjati na krušeči se gramoz in z odrgnjenimi rokami prilezel na vrh. Ravno še pravi čas, da sem jo še videl. Tokrat ni izginila, kot bi se vdrla v zemljo. Zlezla je v terensko vozilo in se odpeljala do glavne ceste. Ni se odpeljala po njej, ampak je zavila čez most proti delavskemu naselju. A tudi tam ni ustavila. Terensko vozilo je zavilo na pot proti rovtom in izginilo v gozdu.

Zdaj nisem razumel ničesar več. Tam zgoraj so bili samo rovti in še višje planina, Kaj neki bi Magda iskala tam? Tam ni bilo, kolikor se spominjam, nobenega naselja. Kljub dolgi odsotnosti iz vasi, sem dvomil, da bi kdo živel v rovtih, ki so jih nekdam izkoriščali le za pridobivanje sena.

Previdno sem se spustil s kupa gramoza. Škoda, da pastirja s planine ni bilo več med živimi. Nihče ni bolje poznal vasi in ljudi v njej kot ravno on. No ja, bom že našel koga, ki bo kaj več vedel. Napotil sem se na nasprotni breg. Sredi naselja se je šopirila nova trgovina, poleg pa obvezni bife, ki je zamenjal staro gostilno z lesenim kegljiščem, kjer je bilo nekaj nedeljsko zbirališče delavcev.

Vstopil sem. Že sredi dopoldneva je bilo skoraj polno - predvsem mladih ljudi, ki so sedeli pri pivu. Iz razmajanega avtomata je prihajal trušč. Naročil sem pivo in ga popil kar stoje. Uštel sem se. Nikogar nisem poznal, prav nikogar. Čas je opravil svoje.

Odpravil sem se nazaj proti mostu čez Savo. Iz misli me je zdramil ropot traktorja in hupanje. Bila je Zinka. Pokazala mi je, naj prisedem na blatnik. Odropotala sva naprej do njenih njiv.

“Kaj si pa iskal na onem bregu?” je vprašala, ko je utišala ropotanje stroja.

Pojasnil sem ji, kaj me zanima, in jo vprašal, ali kaj ve o Andreju.

“Nič ne veš o Andreju?” je bila nejeverna.

“No, nekaj splošnega vem, ampak kaj je zdaj z njim? Že nekaj časa se nikjer ne pojavlja.”

Pojasnila mi je, da ima Andrej že kar nekaj časa počitniško hišico v rovtih, da ni edini, da se je tam kar skoraj vsak senik spremenil v večjo ali manjšo počitniško hišico. Andrej je zdaj, ko je v pokoju, večinoma kar v rovtih. Le sem in tja je videti njegovo terensko vozilo pred trgovino, ko pride po hrano.

“Andrej je že v pokoju?” sem bil presenečen.

“Ja, menda je imel neke težave, vsaj ljudje tako pravijo. Baje precej pije. Upokojili so ga. Menda zaradi nekega obračunavanja. Sliši se, da je nekoga ustrelil. Seveda so to govorice in nihče ne ve nič določenega. A kjer je dim, je tudi ogenj. Nekaj bo že res.

“Kaj pa Magda, kaj bi ona delala pri njem? Kaj je z njegovo ženo?”

“O kateri Magdi pa govoriš?” ni razumela.

“O Magdi, Hribarjevi Magdi. Sama mi je rekla, da se že dalj časa videva z njim.”

“Tine, si pri pravi? Ali govoriš o Magdi, hčerki prvoborca Hribarja, ki je po smrti staršev živela v vasi pri teti?” je bila začudena.

“Da, prav o njej,” sem bil tudi sam presenečen zaradi njenega začudenja.

“In praviš, da si danes govoril z njo?” je bila še bolj nejeverna.

“Tako je!” sem pritrdil.

“Tine, saj Magda sploh ni več živa. Ubila se je kmalu po vojni. Dobro se spominjam, ubila se je na Kleku, ko smo kurili prvomajski kres. Lezla je za planikami, pa ji je zdrsnilo. Ta, o kateri govoriš, mora biti kakšna druga...”

Po hrbtu in rokah me je spreletel srh in koža se mi je naježila. Začutil sem mrzlo kapljo potu, ki mi je zdrknila izpod pazduhe. Komaj sem spravil iz sebe:

“Saj ni res, kar govoriš!”

“Tine, zadnjič si pravil, da si bolan. Ali jemlješ kakšne tablete? Moraš imeti privide. Kajžar je pa res sam tam gori in prav mogoče zdaj živi z njim kakšna ženska. Lahko da je podobna Magdi.”

Zamrmral sem v brado, da bo verjetno kaj takega. Nisem se hotel še bolj onemogočiti v Zinkinih očeh glede svojega duševnega zdravja, pa čeprav sem bil še vedno prepričan, da je bila Magda res Magda. Nobena druga ženska ne bi toliko vedela o vasi, še manj pa o meni.

“Glede Magde pa kdo ve, morda je kar dobro zanjo, da je ni več,” je nadaljevala Zinka. “Sama sem bila takrat še precej mlada, a slišala sem, da ne bi mogla imeti otrok, ker so ji Nemci naredili silo, ko je bila še zelo mlada.”

Zdaj sem se spomnil, da sem nekoč že nekaj slišal o tem. Spet sem zamomljal, naj oprostite, ker sem nekatere stvari očitno pomešal. Na hitro sem se poslovil in se odpravil proti mestu. Še enkrat sem se ozrl in jo videl, da odkimava z glavo. Pa saj tudi sam nisem ničesar več razumel.

Ko sem za prvo vzpetino izginil Zinki izpred oči, sem začel teči in se nisem ustavil vse do mesta.

* * *

ZAPISKI

“Ko so učenci vprašali Jezusa o znaku konca sveta (oziroma njegove navzočnosti), so uporabili grško besedo SEMEIONI. Isto besedo so Grki uporabljali za označbo simptomov kake bolezni. Ker naj bi Jezusov znak razodel, kdaj bodo

nastopili zadnji dnevi (smrtni dnevi) tega sestava, je uporaba take terminologije povsem primerna.

SPOZNAVANJE SIMPTOMOV KONČNE BOLEZNI SVETA BO ZA LJUDI ODLOČILNO, DA NE BI UMRLI SKUPAJ S SVETOM.”

Tako je moj sodelavec začel svojo študijo. Bilo je šestnajst pol A3 formata, na obeh straneh gosto popisanih in tu pa tam ilustriranih. Zapiske so dopolnjevale fotokopije iz vseh mogočih časopisov in knjig. Prerokovano končno bolezen sveta je sosed primerjal z razvojem raka - pri tem pa črpal iz biblije, češ da je bilo v njej že vse povedano in prerokovano. DIVJA RAST CELIC V ORGANIZMU, RAZVIJE SE TUMOR.

1 Vsaka značilnost pomeni, da se mora pokazati v eni generaciji. (LUK. 21;32)

2 Množično ga bo čutili po vsem svetu. (MAT. 24; 9; 14; 30; 31; in 25:32)
POTOVANJE RAKAVIH CELIC S PRVOTNEGA MESTA RASTI V DRUGE DELE TELESA.

3 Simptom se slabša. (MAT. 24;8)

TO STANJE NE POMENI ZAČETKA OBOLENJ, TEMVEČ KONČNO FAZO DOGAJANJ IN PROCESOV.

4 Sledi pa sprememba obnašanja postopkov ljudi.

RAZLIKA MED RAKAVIMI IN ZDRAVIMI CELICAMI.

Ljudje, ki s kritičnim očesom sledijo dogajanju po svetu, pravijo, da se pripravljajo velike spremembe. Ko so v preteklosti propadale civilizacije, je šlo za posamezne primere, a zdaj je svet tako sprepleten, da bo propadel ves planet. Vsakdo, če ima le troho pameti, lahko potegne črto pod prevratniškimi dogajanjmi zadnjih let in uvidi, da je svet na pragu nove dobe. Leto 1914 je bilo prelomno leto (prva svetovna vojna), ko se je stari, še dokaj urejeni svet, do temeljev podrl.

Sledilo je pol strani dokazov za takšno trditev, v obliki časopisnih naslovov, na primer: Homo sapiens je postal homo destructor. Do konca stoletja bo izumrlo 700 rastlinskih vrst. Nad Arktiko je hudo načet ozonski plašč. Se bo Indija spremenila v puščavo? Varujte se sonca! Sprejmi tanjšajo ozonski plašč. Mogočne eksplozije na soncu. Kam gre vreme? Leto novih katastrof? Človeštvo se zgrinja v prestolnice bede. Število revnih po vsem svetu narašča. Vsakdo na oblasti je nagnjen k zlorabi oblasti. Vsi veliki oblastniki so bili pohabljeni - nekateri na zunanji, vsi pa znotraj.

Zakaj se ubijajo mladi? Kastirana generacija. Vpliv televizije na družinsko življenje...

To je samo nekaj naslovov celih fotokopiranih člankov, poleg katerih so spet citirani preroki: Ljudje bodo umirali od strahu... Naslade željni, ne pa bogoljubni... Staršem nepokorni... Imeli bodo videz pobožnosti, zatajili pa bodo njeno moč... Pogublajo zemljo... Vstane narod proti narodu in kraljestvo proti kraljestvu... Kužne bolezni... Bodo lakote... Bodo potresi po raznih krajih... Hudobija bo narasla...

ZNANOST NAS UČI, DA PODREJAMO RAZUM RESNICI IN SPOZNAVAMO STVARI TER SODIMO O NJIH, KAKRŠNE SO, NE PA, KAKRŠNE BI ŽELELI...

Razvoj rakave bolezni:

1/ Z letom 1914 se konča eno najbolj mirnih obdobj.

2/ Prva svetovna vojna je bila hud udarec humanizmu. Sprožila je naraščajočo orgijo skupinskega narcizma, nacionalno histerijo v vojskujočih se državah, hitlerjevski rasizem, verski fanatizem, stalinsko partijsko malikovanje, fanatizem muslimanov in hindujcev, zahodni fanatični antikomunizem. Vse te različne manifestacije skupinskega narcizma so privedle svet do roba popolnega uničenja.

3/ Ideologija in religije so številne narode pripeljale v zgodovinsko katastrofo. Obseg in oblike zla prekašajo elementarno zlo in nesreče, ki jih je v svojem obstoju že pretrpel človeški rod v nekaj zadnjih stoletjih.

4/ V nobeni dobi do sedaj ni bilo toliko maltretiranih, zverinsko mučenih in pobitih ljudi kot prav v tem stoletju napredka in demokracije.

5/ Od leta 1700 je bilo 471 vojn, življenje pa je izgubilo vsaj 101 milijon ljudi, od tega več kot 90 odstotkov v 20 stoletju.

6/ Zgodovina ne pozna obdobja, v katerem bi se tako temeljito pripravljali na vojno.

7/ Da bi poznali grehe in absurde današnjega sveta, je dovolj prebrati knjige, ki so jih spisali: Orwell, Huxley in Duhamel. V teh pričevanjih je vzeta mera našemu svetu, predstavitev TIRANOZAVROV. Nasilje, strahovlada, zločini so dokaz, da so voditelji izgubili smisel za kulturne vrednote mišljenja.

8/ Svet, v katerem živimo, je prežet z antogonizmi, katerih relativno ravnotežje okvirja strah pred končnim uničenjem vseh.

9/ Res je, da propadamo. Propadajoči svet gradi velika mesta, se nekako zgoščuje v kaplje. Z reprizo se je začela doba svetovnih vojn, ki so v starih svetovih sovpadale z začetkom propadanja.

10/ Vse bolj verjetne postajajo napovedi demografov, da bo leta 2000 živel v mestih že več kot polovica človeštva - prvič v vsej dolgi zgodovini človeštva.

11/ V zgodovini našega rodu še nikdar ni šlo za to, da bi preživel, še nobena generacija ni bila v položaju, da bi se sama uničila.

12/ Kljub velikanskemu napredku se razmere slabšajo za večino človeštva. Svet je vse bolj podoben organizirani blaznosti.

13/ V času ene generacije se je svet bolj spremenil kot prej v več stoletjih.

14/ Vulgarizacija življenja je postala ena največjih pošasti pozne civilizacije.

15/ Zastrupitve s plini, izumiranje gozdov in zastrupljanje hrane so med seboj močno povezani. Človek je sprostil uničevalske sile, kar je lahko samomor človeštva. Zdaj se nam maščuje brezobzirno zavzemanje za ekonomske koristi. Od 1960. do 1985. leta je svet izgubil polovico gozdov. Posledice: motene klimatske razmere, filtracija zraka, erozija tal, poplave, suše. Degenerirano človeštvo maliči in ropa naravo. Ta civilizacija je tudi sicer egocentrična - sad nečesa, kar po paradoksalni logiki sploh ne bi moglo obstajati.

16/ Človeško bitje v vsej svoji zgodovini ni bilo tako ponižano, kot je v našem sedanjem svetu. (Denar, ki je potreben za tank, je enakovreden celodnevni hrani za 8 milijonov ljudi. Zaradi lakote umira na leto 15 milijonov otrok.)

Naslednji razvoj bolezni sveta je v popolni razlagi: dehumanizacije, narcizma, snobizma, alenacije, abstraktifikacije, reigikacije, homoconzumenza, ekonomizma, malikovanja, odtujitve dela, otroštva, infatilnosti, brain washinga (pranje možganov), consensus omniuma, eskapizma, deklasiranosti, alignitete, športne etike, in za zaključek še devetnajst razlik med manipulacijo in socializacijo. Kot epilog pa še sedemnajst biblijskih prerokb in njihovih izpolnitev. Pod vsem tem pa še z velikimi črkami:

LUK. 21; 29 POGLEJTE SMOKVE IN VSE DREVJE: VIDEČ, DA ŽE BRSTJE POGANJA, SAMI SPOZNAJTE, DA JE POLETJE ŽE BLIZU. TAKO TUDI VI, KADAR VIDITE, DA SE TO GODI, VEDITE, DA JE BLIZU BOŽJE KRALJESTVO.

In zakaj večina izmed nas tega ne vidi, ne vidi konca sestava stvari, katera koprena je pred očmi? Sledi razlaga narcisoidnosti, egocentričnosti, meliorizma, blaznosti, incestne navezanosti, deluzije, ksenofobije, predsodka, infatilnosti, blokada desne polovice možganov (šolski sistem), ekonomizma, države, iracionalne avtoritete, nekrofilije, sadizma.

Tako nekako je bilo - v prav kratkem povzetku - zapisano v zvitku, ki mi ga je izročil sosed. Bil sem presenečen. Kljub obširni razlagi sem, da bi se pretolkel skozi zapiske, brskal po bibliji, po slovarjih in enciklopedijah. Brez dvoma je bilo za sestavljanje tega besedila treba ogromno časa. Toda zakaj? Sosed je sicer naglasil, da mi bo kaj takega lahko pomagalo pri pisanju mojega RAZTRELJENEGA BOGA. No, če bi šlo le zame, se še zdaleč ne bi tako potrudil. Pred mano je bila še ena uganka, ki mi je, priznati moram, odpirala dobršen del obzorja, h katerem se nikoli nisem preveč oziral, ker sem ga čutil kot težko breme, zgolj zablodo človeštva z nepredvidljivim koncem.

* * *

DAN MRTVIH

Umetno kovana vrata spominskega parka so presunljivo zaškripala, ko sem jih odprl. V spominskem parku so bili le grobovi padlih v zadnji svetovni moriji. V kateri nori glavi se je porodila zamisel, da so vse talce, padle po hostah, mučene in ubite po zaporih, izkopal iz prvotnih grobov, jih prepeljali v mesto in v parku položili v skupne grobnice? In le na kakšno obletnico pa ob dnevu mrtvih je park dobil pravo podobo pokopališča, drugače pa so se ob spomenikih igrali otroci, tu so se shajali zaljubljeni ali pa zamišljeno posedali upokojenci.

Skupni grob talcev iz domače vasi je bil takoj za vrati. Zagrenjeno sem ugotovil, da je vsako leto manj tistih, ki še žalujejo in se spomnijo svojih - to se je videlo po količini prinesenih rož. Zdaj ko je bil podrt večji del stare vasi, jih bo še manj.

Že od daleč sem opazil visoko postavo Andreja Kajžarja. Torej je bilo res, da je bil za dan mrtvih vedno v spominskem parku - vsaj pravili so tako, kajti sam sem na očetov grob prinašal rože in sveče dan poprej. Imel sem nekaj vzrokov, da se nisem rad srečaval z vaščani. Tudi s sestrično ne, Groharjevo hčerko, ki seveda ni mogla biti kriva za očetovo izdajstvo. Eden od vzrokov je bila govorica, da se sestrična shaja s svojim očetom, ki da je sicer nekje v Nemčiji. Nisva si imela kaj povedati, pa čeprav sem ji podaril svojo domačijo, ko so po vojni podržavili Groharjevo in je ostala čisto sama - njena mati, moja teta, je umrla med vojno. Ne, rodni dom ni bil podrt. Na srečo je bil med redkimi na oni strani reke. Dom je dom, pa čeprav je ostal le pogled nanj.

Položil sem rože na klesani kamen in prižgal svečo. Čutil sem poglede na svojem hrbtu. Dvignil sem se in se umaknil stran. Takoj je bila sestrična pri meni.

“Tine!” je rekla in obmolnila, ker je nekaj sosedov radovedno pogledalo.

“Kaj je, Marjetka?” sem vprašal.

“Zakaj se nič ne oglasiš?” je stišala glas.

“Povedal sem ti, da sem z našo vasjo že zdavnaj enkrat za vselej opravil.”

“Ja, daleč je že vse, a nad nekaterimi je nekaj ostalo kot prekletstvo,” je še bolj stišala glas.

“V rovtih še kosite?” sem vprašal.

“Ne, že dolgo ne.”

“Dobro, potem ne bo težav. Gori mislim popraviti senik, ga spremeniti v majhno zavetišče za prosti čas. Bajje je tam okoli že več počitniških hišic.”

“Tvoja stvar, Tine. Pomagali ti bomo, mož in fanta, pa tudi les boš dobil. Dolžniki smo ti...”

“Ne potrebujem...”

“Tine!”

“Bomo videli, Marjeta,” sem rekel bolj spravljivo. “Zdaj pa grem. Pozdravi doma!”

“Ti tudi!”

Umaknil sem se še bolj k strani in nazadnje odšel. Toda še nisem prišel do umetno kovanih vhodnih vrat, ko sem na rami začutil roko. Obrnil sem se in pred menoj je stal Andrej. Visoka koščena postava se mu je že nekoliko ukrivila. Gledal me je z nekako praznimi očmi, kot da gleda skozi mene. Lasje so mu bili že popolnoma posiveli. Stisk njegove roke na rami pa je bil še vedno močan in skoraj ukazujoč.

“Tine, Tinčej, niti pozdrava nisem več vreden?” je rekel brez vsake grenkobe, nekako suho, skoraj neprizadeto, kot da si nima ničesar očitati.

“Pozdravljen, Andrej!” sem suho odvrnil in se mu zazrl v odsotne oči.

“Imaš čas, da greva na kozarček?” je vprašal.

Nisem mogel odkloniti povabila, čeprav sem bil sprva tako odločen. Kljub vsemu, kar se je dogajalo pozneje, je bilo tista partizanščina še preveč živo v meni.

Sedla sva v bližnjo restavracijo in naročila pijačo. Kar nekaj časa sva oba molčala. Potem je spregovoril, najprej o vremenu, potem o tem, da se je upokojil in da živi v rovtih. Niti z besedo ni omenil Magde.

“Slišal sem, da si se kar dobro vživel v mestno življenje,” je nazadnje rekel.

“Če misliš, da je dobro hoditi iz dneva v dan v tovarno, ob prostem času posedati sredi betona ali hoditi po smrdljivih cestah, potem se imam dobro. No, srečo imam, da imam dobro ženo, pa tudi čez otroka se nimam kaj pritoževati, in to je dandanes kar precej.”

“Vem, da nisi prebolel vasi in je nikoli ne boš. Ko sva bila zadnjič skupaj, si dolžil mene, da si jo zapustil. Še vedno tako misliš?” me je postavil pred vprašanje, na katero sem moral dati jasen odgovor.

“Andrej, ne vem, kaj misliš ti, a sam ne vidim razloga, da bi mislil drugače. V vseh teh letih, ko se je toliko stvari spremenilo, ko so tiste vrednote, za katere smo živeli in umirali, zdaj za vse postale breme, v teh letih bi me vsaj v vasi lahko rehabilitiral, da se tako izrazim.”

“Ej, Tine, kje so leta, ko sem v vasi kaj pomenil! Vidi se ti, da ne živiš tam in tudi ne zahajaš tja. Zdaj sem na slabšem kot ti. Če me kdaj omenijo, me samo s kletvijo. Ne šteje več, da sem pridobil sredstva za kulturni dom, asfalt, vodovod, ko so drugi le sanjali o čem takem. Res je tudi, da je vse manj ljudi, ki bi znali res od srca sovražiti, če stvar ni povezana s pridobitništvom. Vidiš, ti si še stare šole. Še vedno znaš sovražiti in ne odpuščaš dosti. Pa saj naše vasi ni več; nikoli več je ne bo. Povej, česa me pravzaprav dolžiš?”

“Bil si mi drugi oče. Sam veš, kako so me ujeli Nemci, ko si bil ranjen in sem ti pomagal, da si ušel. Ubiti se nisem mogel, čeprav so mi očitali, zakaj se nisem. Še do danes ne vem, zakaj me Nemci niso ustrelili, ampak poslali v taborišče za našimi vaščani, in tam se je začel pekel. Že tam so se me ogibali in so govorili, da sem zagotovo izdajalec, agent gestapa. Ko sem se vrnil, sem mislil, da je vse

pozabljeno. Celó v Skoju sem bil, dokler se nisem uprl, češ, da še v svobodi delamo po svoje in obračunavamo z ljudmi, pa ne le z ljudmi, še z našim skromnim bogom sredi vasi...”

“Ja, tisti, kakor praviš, skromni bog, je bil kriv, da so se že takrat začeli odvracati ljudje od nas. Zdaj se vidi čudno, a takrat sam veš kakšni časi so bili. Kar se tebe tiče - ne misli, da se hočem opravičevati - zate je bila edina rešitev, da si šel iz vasi. So bile stvari, ki ti jih takrat in še pozneje nisem smel povedati. Tudi sam nisem bil nedotakljiv. Pravzaprav si jo še poceni odnesel. Ne, Tine, sam nisem nikoli dvomil o tebi, a proti dokazom nisem mogel ničesar...”

“Zaboga! - proti kakšnim dokazom?” sem vzrojil, da se je nekaj gostov od sosednjih miz ozrlo. “Kakšni dokazi naj bi bili? Morda to, da je bil dom izropan, popisana vojna škoda, da so Nemci vse plačali, celo naša leta, prebita v taboriščih, in da je ta denar, pa ne samo moj, pobrala država. Menda je denar od bosih in izmučenih ljudi šel za tanke. Kako te samo zaradi česa takega ali podobnega ne bi ljudje preklinjali, Andrej?”

“Veš, zakaj te Nemci niso ubili? Arhiv VOS-a je še danes nedostopen. Tam je dokument, iz katerega je jasno razvidno, da je Grohar posredoval za tebe. Zakaj pa misliš, da si bil v karanteni dva meseca, ko si se vrnil iz taborišča? Dokazov ni bilo nobenih, a sum je obstajal, kljub sorodstvu - ali prav zaradi njega. In koliko jih je bilo takrat ob glavo že zaradi manjšega suma! Ja, res si imel srečo; pa tudi pozneje, ko si bil zmeraj med tistimi, ki so rovarili in iskali kakršnekoli pravice, ko si bil med prvimi štrajkajočimi, da ne naštevam naprej. Pravzaprav je čas zmeraj delal zate, ti pa se še pritožuješ in se imaš za velikega mučenca. Slišal sem, da nekaj pišeš. Lažem - prebral sem vse, kar si objavil. Ampak pišeš drugače, kakor pa zdaj govoriš. Manj enostranski si. Sam si ugotovil, da je bila ideja dobra, da smo jo skvarili ljudje, da še nismo zreli za enakost, bratstvo in podobne vrline. Rekel si, da nič človeškega ni popolno in da ima resnica vedno več obrazov. Sam sem bil na mestih, kjer se je o marsičem odločalo in v tem je moja krivda, če tako praviš. Rekel bi samo toliko, da en sam človek v velikem kolesju bore malo pomeni. Človek se lahko šele na napakah česa nauči. A če ti je v zadoščenje - tudi sam sem jo skupil. V pokoj sem moral, zaradi duševnega zdravja. Zdaj sem videti normalen, a ni tako. Tine, Tinej, malo sva se pogovorila. Če si boš premislil, me obišči. Prepričan sem, da veš, kje sem. Pozdravljen!”

Z obema rokama se je oprl na rob mize in vstal. Šele zdaj sem opazil, da na desno nogo tudi on rahlo šepa, kot nekdam pastir. Odšel je, visok, a rahlo sključen pod težo let.

Ostal sem brez besed. Tudi odzdravil mu nisem. V glavo mi je udarila kri. Če naj bi mu verjel, me je prav on vseskozi ščitil. On, ki sem ga dolžil za vse svoje tegobe. Izpil sem, spet naročil, izpil, in še, in še.

* * *

ISKANJA

Nisem in nisem se mogel pripraviti do zaresnega pisanja o vasi, čeprav sem imel že več ko dovolj snovi. No, kak drobec sem tu ali tam vendarle izluščil. To sem predvideval, kajti še nikoli nisem napisal tistega, kar sem imel prvotno v mislih. Pa saj zamisel, da naj kaj napišem o vasi, ki je tako rekoč ni več, ki je kolikor jo je ostalo, postala zgolj delavsko naselje, ni bila moja. Izsilila mi jo je ženska s svojo skrivnostjo. Vedno tik pred mano, pa vendar nedosegljiva, prastara ženska igra... Večino dogodkov iz rojstne vasi sem podzavestno, in celo zavestno, odrival stran. Ni bilo veliko tega, česar bi se spominjal z radostjo.

Komaj sem začel s pisanjem, že so na površje priplavali ljudje, ki so se me usodno dotaknili. Pa saj vas niso bile zgolj hiše in vaški običaji, zdrahe in pehanje za preživetje, ki je bilo nekdam res težko - vas so bili ljudje, zdesetkani po drugi svetovni moriji, ljudje, ki so se trudili najti pravo pot, s katero bi opravičili svoja dejanja.

Andrej - vse je kazalo, da se je vrnil sklenit svoj krog v gozdovih, kjer se je začel boriti za ljudi. Vrnil se je z velikim bremenom časa, ko so se vse vrednote podirale, spreminjale, za kar je bil nedvomno tudi sam soodgovoren.

Magda - ali je bila prava ali ne? Lahko da se je Zinka zmotila. Nisem mogel verjeti, da bi bila Magda samo privid moje prve ljubezni, pretirane želje po vrnitvi v otroštvo. Pri srečanju z Andrejem sem bil preveč prizadet, da bi ga povprašal o njej.

Marjetka, moja sestrična - Groharjeva hči - povojna sirota, enaka meni, samo v drugi skrajnosti - žrtev človeške zaslepljenosti. Sestrična, zdaj verjetno spet v stikih z očetom - kri je le kri.

Vsak dan je vse več pisanja po časopisih o narodni spravi, o padanju nedavnih tabujev, o zmotljivosti edine zveličavne resnice, o pravici do lastnega, drugačnega mišljenja, o demokraciji.

Sodelavec je imel v svojih iskanjih prav. Vsakih dva tisoč let je cikel padca in vzpona civilizacije. Poznavalcem astrologije in astronomije je kaj takega dobro poznano. Skozi vso zgodovino človeštva je bilo tako. Tudi v stari zavezi je tako omenjeno, pa z vidika precesije ni nič drugače. (Sedanji prehod iz dobe RIB v dobo VODNARJA.) Pa še mnogo drugih pokazateljev je, kar pa seveda nima nič opraviti z rušenjem rojstne vasi. Ali pa - naravno okolje bo uničeno. Že tako ni bilo tri leta zapored nobene prave zime, ne pomladi, ne poletja, vse bolj je hladno in deževno. Zdaj je že globoka jesen, pa so dnevi, razen noči, prav taki kot poleti. V naših krajih je ta čas že dišalo po snegu. Narava je, zaradi vedno večjega nasilja nad njo, začela vračati udarce. Le malo ljudi ve, da bi samo za odstotek porušeno razmerje plinov v zraku pomenilo konec človeštva. Menda se je nekaj podobnega nekoč zgodilo že dinozavrom. In takšnega razmerja menda nismo postavili ljudje. *

Vrnil sem se iz toplic, kamor so me naposled poslali, da bi mi omilili bolečine v hrbtu, a te niso in niso hotele ponehati. Vse je kazalo, da medicina ni vsemogočna, le da tega ni hotela zlepa priznati. Začeli so mi govoriti o psihosomatskih bolečinah. Tu pa tam je kak zdravnik brezobzirno zatrdil, da me bo, če ne drug, ozdravila mati zemlja, ki odpravi vse bolečine... Če bi pred leti omenil svojo bolezen v vasi, bi ženice vedele povedati, da je to kazen za vaškega boga, ki ga je razstrelila mladina, sledeč tedanji ideologiji - sam sem bil sovrstnik in tako kriv.

Ko sem se vrnil iz toplic, in šel k svojemu zdravniku, je ta začel nekaj govoriti o invalidski upokojitvi. Pošteno sem se prestrašil. Pozno sem se bil poročil in mlajši sin je komaj dokončeval osemletko. Pokojnina bi bila premalo za preživetje, kljub ženinim dohodkom, in kaj šele, da bi z njo šolal sina naprej... Treba bo stisniti zobe in se vrniti na delo. Pa končno, več ko sem bil prost, več sem imel časa za misel na bolečino, minljivost. Tudi naredil sem vse manj. Včasih sem po delu lahko pisal še ure in ure, zdaj pa v toplicah nisem napisal niti vrstice. Ponavadi sem kje

posedal in buljil v prazno. Vse misli so mi ostale tam nekje daleč v hribih., neresnične, kot v izmišljeni knjigi.

Lastna bolečina naredi človeka dojemljivejšega za bolečine drugih. Spraševal sem se, ali sem res že toliko preživel, da se zdaj vračam v stanje otroške mehkode, ko se mi je smilil celo vsak star človek zgolj zaradi svoje betežnosti. Ni in ni mi šla iz glave slika, ki sem jo videl teden dni prej. Poln tovornjak prašičev, namenjen v klavnico. Voznik se je ustavil, da popije pivo. Lačne in žejne živali so imele čudne oči - žalostne. Ena od njih je imela grdo rano na boku. Presunljivo je ječala. Prizora nisem mogel pozabiti. A ob tem se mi niso smilile samo živali, ampak tudi ljudje. Dolgo sem stal tam: hiteli so mimo, a nobeden, niti eden se ni ozrl na uboge živali. Vse pogosteje mi je na ustnice prihajala molitev - reši nas vsega hudega...

Sam sem bil mehak. Vse pogosteje sem se spraševal, kakšen je pravzaprav Andrej sam s sabo. Ali kdaj moli? Menda ima vsakdo nekakšnega svojega boga, pa če ga še tako skriva pred drugimi. Sam pa sem nekako slutil, da je bil za nas vaščane pravi in edini le tisti bogec sredi vasi. Le njemu so veljale naše prošnje, njegovim preizkušnjam smo bili vdani, tako da skoraj ni moglo biti drugačnega, bogatejšega, ujetega v pozlato - in še huje, sprevidel sem, da je tvoj bog prav tisti, ki ga razstreliš, ne pa tisti, ki ga pustiš ali celo častiš - pa najsi si nadene obstret ali maršalsko kapo z obšivki...

In ponavlja se iz roda v rod! Izdajstvo osebnega boga! In vedno smo spet na začetku...

*

Rezki zvok zvonca ob vhodnih vratih me je zdramil iz premišljevanja, ko sem iskal snov, s katero bi ustregel Magdini zahtevi.

Pred vrati je stal možakar v modri miličniški uniformi in poleg njega sestrična Marjetka.

“Tine, pomagaj!” je pohitela, ne da bi pozdravila.

“V hiši so mož in otroci. Nor je. Pobil jih bo. Za božjo voljo, pohiti!”

“Ja kaj pa je?”

“Kajžar ima spet enega svojih izpadov,” je pojasnil miličnik.

“Kakšnih izpadov?”

“Vdrl je k tovarišici v hišo in zdaj grozi z orožjem. Spotoma vam pojasnim. Pohitite, vsak trenutek je dragocen.”

“Samo ženi telefoniram,” sem se vdal.

Na hitro sem se oblekel, telefoniral in že smo odhiteli iz mesta.

“Kajžar se je zabarikadiral na gospodarskem poslopju in grozi, da bo obračunal z izdajalci - z Groharjem in Korenom,” je pojasnjeval komandir.

“Da, in kaj lahko jaz pri tem pomagam?”

“Pravi, da se bo samo z vami pogovarjal.”

“Aha.”

“Silimo vas seveda ne. Pri sebi ima nemško brzostrelko in dva revolverja.”

“A tako,” nisem bil nič kaj navdušen. “In je res že večkrat kaj takega naredil?”

“Da, že moj predhodnik me je opozoril nanj. Osebnostno vem pa za incident tu v mestni kazini. Delavci iz druge republike so nekaj izzivali. Rekel jim je, ali si upajo pol ure počakati. Smejali so se mu, češ stari, kaj boš ti. Vrnil se je oborožen in kmalu je pokalo kot za stavo. Izzivalci so skakali kar skozi zaprta okna. Komaj smo ga ukrotili. Kričal je, da bo počistil svoj kraj vse zalege. Na srečo ni bilo nobene žrtve.”

“Čudno, prvič slišim. Komaj bi verjel. Kaj takega - in to on, ki je prvi govoril o bratstvu, edinstvu, proti nacionalizmu...”

“Problem je v tem, da je prvoborec! Z njim ne moremo kot z drugimi. Veliko prvoborcev je zdaj takih - živčne razvaline...” je kot v opravičilo rekel komandir.

“Nobena bolezen mu ne daje pravice, tudi njegove zasluge ne, da grozi nedolžnim ljudem. Ne bo prej miru, da bo spet koga ubil,” se je vmešala Marjetka. “Tine, tebe bo poslušal, saj sta bila skupaj v partizanih. Kaj ne bo nikoli konec? Kaj smo mi otroci krivi za grehe in medsebojna nasprotovanja staršev?”

“Ja, nekoliko že poznam Kajžarja, a očitno ne dovolj,” sem zamrmral, zase pa zadržal misel, da se grehi staršev prenašajo na potomce, da za grehe vselej kdo plača.

Pripeljali smo se do domačije. Že dolgo je nisem videl od blizu. Lepo pobeljena in na novo pokrita je dokazovala, da Marjetka in njen mož dobro gospodarita. Za skladovnico bukovih cepanic na dvorišču sem opazil miličnika s puško. Še dva sta čepela ob vogalih hiše. Malo naprej po cesti so stali rešilni in dva miličniška avta,

pa še Andrejevo terensko vozilo, tisto, ki ga je zadnjič vozila Magda. Pravo obleganje, kot v ameriških kriminalkah. To je bilo potrebno, čutil sem, da se dogaja nekaj nadvse resnega. Marjetka je ostala v avtu, s komandirjem pa sva se priplazila za skladovnico drv, od koder je bil razgled na gospodarsko poslopje dovolj varen.

“Kje je?” sem vprašal.

“Nad hlevom,” je pojasnil komandir. “Grozil je že pred hišo. Ob našem prihodu pa se je umaknil nad hlev, na senik.”

K ustom je prislonil megafon in zaklical, da sem prišel. Nekaj časa je bilo vse tiho, potem pa se je v izrezljani odprtini za zračenje prikazala Andrejeva glava.

“Pokaže naj se!” je zaklical.

Komandir mi je pokimal in stopil sem izza skladovnice.

“Tine, pridi, nič se ne boj!” je zaklical Andrej.

Počasi sem stopil čez dvorišče in potem po škripajočih lesenih stopnicah nad hlev. Prostor je bil poln dišečega sena. Andrej je slonel na slamoreznici in v rokah držal steklenico žganja. Brzostrelka in revolverja so ležali na polici pod odprtino za zračenje. Nisem vedel, kako naj se obnašam. Čutil sem le, da ni časa za lahkotnost. “Takole puščaš orožje; lahko bi te presenetili.”

“Kdo - ti usraneti? Še nosu si ne upajo pomoliti izza vogala. Na, pij,” mi je ponudil napol odpito steklenico z žganjem. V obraz je bil čisto bled, z vročičnimi očmi in razmršenimi lasmi.

Naredil sem dva požirka in steklenico odložil v žleb slamoreznice.

“Tako, zdaj sva dva, stara borca, zdaj jim bova pokazala. Tvoja žlahta gor ali dol. Grohar bo plačal, dobil bo, kar je zaslužil. Pa tudi Koren bo še enkrat dobil svoje...”

“Andrej, se ne spominjaš? Korena ni več!”

“Kako pa to veš, Tinej! Nisem gotov, da se kje ne skriva. Vsi so sumljivi. Pravijo, da Grohar pride celo k nam, da se sploh ne boji več. Baje ima tvoja sestrična vse polno tehnike, ki se je ne dobi pri nas...”

“Andrej, pomiri se! Korenove in Groharjeve domačije ni več. Vse na oni strani je podрто. Sploh pa jima tudi danes nihče ne bi dal zatočišča in se spajdašil z njima.”

“Nič ne veš. Tvoja sestrična, ki si ji tako velikodušno odstopil dom svojih staršev, ja, tudi ti si bil sumljiv, tvoja sestrična... bila je... bila je... bila je že nekajkrat v Nemčiji. Nihče več, nič več ni sveto... sveto... sveto...” je komaj še spravil iz sebe, več pa ni mogel reči. Kot bi ga spodsekala nevidna sila, je padel po tleh. Tudi prestreči ga nisem mogel. Stresali so ga močni krči in na usta mu je prišla bela pena. Hotel sem ga umiriti, pa mu nisem bil kos. Divje se je premetaval po tleh. Skočil sem k odprtini in zaklical, naj mi pomagajo. Prihiteli so miličniki, pa tudi zdravnik in dvojica z nosili. Doktor mu je dal injekcijo in Andrej se je čez čas pomiril. Zdravnik je pojasnil, da ima epileptični napad. Položili so ga na nosila in odnesli v rešilni avto.

“Sta prijatelja?” je vprašal komandir, ko so Andreja odnesli.

“Ja, stara znanca. Skupaj sva bila v partizanih,” sem odvrnil.

“Potem boste vi poskrbeli za njegov avto in za orožje,” je pokazal na orožje.

“Mu ga boste pustili?” nisem mogel verjeti.

“Seveda. Vojna trofeja je, pa tudi dovoljenje ima. Pri tem ne moremo nič. Ljudje kot on imajo vse polno sovražnikov in morajo imeti orožje. Zdaj bo tako ali tako nekaj časa v bolnišnici.”

“Hm, prav, vse mu bom vrnil,” sem rekel, ker mi kaj pametnejšega ni prišlo na misel.

Pozdravila sva se in komandir je odšel. Stopil sem k polici, zaprl varovalo na brzostrelki in si jo obesil čez ramo. Pogledal sem še revolverja. Vse orožje je bilo nabito in skrbno očiščeno. Revolverja sem zataknil za pas in se tako oborožen tudi sam spustil po stopnicah. Rešilec in miličniki so se že odpeljali. Na dvorišču je ostala samo Marjetka - moža in otrok ni bilo iz hiše. Vedel sem, kaj približno mislijo in čutijo. Marjetka me je povabila v hišo, pa sem odklonil.

“Tudi ti?!” je tiho rekla.

“Motiš se. Ne gre za to, kar misliš. Zame je vojna že daleč, daleč, pa čeprav njene posledice še kdaj pa kdaj zabolijo. Ni mi dobro, preveč stvari me tu spominja nanjo - samo čakam, kdaj bo skozi hlevska vrata stopil oče in se bo na pragu hiše prikazala mati. Zdaj razumeš?”

Pomahal sem v pozdrav in se napotil proti Andrejevemu terenskemu vozilu. Ob cesti se je nabralo vse polno radovednežev. Stopal sem med njimi in vsi so bili tiho. Sedel sem v avto in se odpeljal domov.

* * *

ROVTI

Po Kajžarjevem napadu na Marjetkin dom so mi miličniki vsilili njegov avto in orožje. Pred stolpnico vozila nisem mogel imeti parkiranega, ker ni bilo prostora. Kljub temu, da Kajžarja še ni bilo v rovtih, sem sklenil, da mu odpeljem avto gor. Obenem sem sklenil ogledati si še naš senik, kar sem nameraval že dalj časa. Obiskal sem Andreja v bolnišnici. Strinjal se je z mojim namenom.

V obraz je bil upadel in težko je dihal.

“Saj si boš kmalu opomogel,” sem pripomnil, ker sem pač še nekaj moral reči.

“Ne vem, slabo kaže. Čutim, da se je nekaj podrlo v meni. Kaj pa se je pravzaprav zgodilo? Sem imel spet napad? Ničesar se ne spomnim.”

“Ja imel si napad.”

“Si dobil sporočilo od medicinske sestre? Si ga razumel?”

“Razumel, ampak kaj ti bo tukaj revolver?”

“Del mene je. Nikoli, se nisem ločil od njega. Ne morem biti brez - tudi tu ne!”

Segel sem za pas, izvlekel težki medvojni nemški revolver in ga dal v predal. Bil sem presenečen nad njegovo zahtevo. Presenečen sem bil tudi, da Andrej ničesar ne ve o tem, kar je počel. Se ni hotel spomniti?”

“Kje imaš ključ od hišice?” sem vprašal, da bi spremenil pogovor.

“Pod prvim polenom v skladovnici drv zraven drvarnice. Našel ga boš. Počuti se kot doma. Ostani, kolikor hočeš.”

“Hvala!”

Kaj bi se zahvaljevala drug drugemu. Kar dobro se razglej po mojem brlogu. Tam je veliko takega, kar te bo zanimalo. Povsod lahko pogledaš...”

“Injekcije,” se je oglasilo od vrat. “Konec obiska!”

Nerad sem se poslovil. Hotel sem povprašati po Magdi, a ga vpričo medicinske sestre nisem mogel. Pa saj grem v rovte in bom tam morda kaj izvedel o njej. Tako sem se tolažil, ko sem zapuščal bolnišnico.

Takoj po kosilu sem se odpeljal in za vasjo zavil na dobro vzdrževano makadamsko pot, ki jo je do rovtov zgradilo gozdno podjetje. Močni motor je brez napora

premagoval strmo pot. Ko je bil gozd za menoj in se mi je odprl razgled na nekdanje pašnike in senožeti, sem bil presenečen. Vse je bilo zaraščeno - očitno tukaj že dolgo nihče več ni kosil ali vodil živine na pašo. Opazil sem nekaj nekdanjih senikov, spremenjenih v vikende, a ne v skromne brunarice, temveč v prave hiše z garažami. Tudi Andrejevo bivališče ni bilo prav nič skromno. Stalo je čisto na samem, na koncu rovt, kjer je gozdna pot že zavila proti planini. Hišica je bila skrita med mogočnimi macesni in sem jo komaj našel. V rovtih ni bilo nikogar, vsaj kolikor sem lahko videl. Bil je pač jeseni in sredi tedna, pa čas ni bil primeren za počitnice.

Prav pri hišici - vili me je čakalo presenečenje. Zagledal sem, za naše pojme, vražje drag mercedes in na terasi nič manj bleščeč primerek ženske.

Ustavil sem in zlezel iz avta.

“O, vi pa niste pravi,” je že od daleč zaklicala ženska, s presenečenim in kar malo razočaranim glasom.

“Dober dan! Ne nisem pravi, če iščete Andreja Kajžarja.”

Bila je negovana ženska med štiridesetim in petdesetim letom, ki nikoli ni delala, vsaj ne fizično. Ko je šla proti meni, se je v bokih rahlo pozibavala, a zgornji del telesa je bil miren, tako se mi je zdelo, kot da plava ne nekakšni blazini, ne pa da hodi. V nekem filmu sem videl, kako se ženske učijo take hoje s knjigo na glavi. Kazala je aristokratsko vzvišenost, pa vendar ni mogla zatajiti radovednosti. Pomislil sem, kako neresnična je videti v tem divjem gorskem okolju - ona, pa tudi njen avto.

“Ste Andrejev prijatelj, ali varnostnik ali kaj drugega?” je vprašala, ko je prišla do mene. Dišala je po močnem parfumu in ta vonj mi ni bil niti najmanj všeč.

“Ne eno ne drugo. Pred dolgim časom sva se poznala, dobro poznala, a prijatelj mu nisem, pa čeprav sem mu zdajle pripeljal avto,” sem odvrnil.

“Ja, Andrej nima več prijateljev,” je rekla bolj zase, in potem meni: “Pa veste, kje je?”

Povedal sem ji na kratko, da je v bolnišnici in od kod se poznavata. Tudi sama se je predstavila. Bila je njegova žena.

“A nista ločena?” mi je ušlo.

“Ne, ne uradno - čeprav sva se že pred časom razšla. Pa pustiva to! Ali morda veste, kje bi bil ključ? Potrebna sem požirka pijače. Torej je spet v bolnišnici. Bom šla pač tja.”

Povedal sem ji za ključ. Odklenila je vrata in vstopila. Sedel sem za mizo na terasi, še vedno presenečen. Ženska se mi je od nekod zdela znana. Spomnil sem se. Njene teatralične kretnje! Bila je igralka in sem jo večkrat videl na televizijskih zaslonih. Seveda pa ni imela Kajžarjevega priimka. Vrnila se je s steklenico in kozarčkoma.

“Boste tudi vi?” Natočila nama je, odpila in rekla: “Ta kraj je edino še pravi za Andreja - zgorel je že pred časom tam doli. S svojo boleznijo tudi tu ne bo več dolgo. To hišo bo mogoče dobro prodati. Kaj ste vi po poklicu, če nisem preveč radovedna?”

“Delavec v tovarni...”

“Ne verjamem vam. Običajno znam presoditi ljudi. Preveč lepe roke imate...”

“Dobro, pa reciva, da sem duh. V teh naših rovtah mora biti še vse polno škratov, vil, pa tudi manj prijaznih prikazni in senc, vsaj tako so pravili. Ti duhovi niso mogli kar tako izumreti, čeprav smo jih kar dolgo zanemarjali,” sem odvrnil in se zasmeljal.

“Vi verjamete v taka bitja?”

“Del naše folklore so! Pa, od nekoga sem slišal, da k vašemu možu zahaja neka lepa vila,” sem jo v šali hotel potipati, ali kaj ve o Magdi.

“Moji sogovornici pa naenkrat ni bilo do smeha in šale. Pozorno me je ogledovala izpod dolgih trepalnic in naenkrat se ji je začelo muditi. Kljub prigovarjanju, da ima verjetno čas, ko je že prišla na obisk k Andreju, da lahko katero še rečeva in spijeva kakšen kozarček, se ni dala prepričati. Hitro se je poslovila in avto je izginil v oblaku prahu.

“O, moj bog, saj ne more biti res,” sem si zamrmral v brado, natočil še en kozarček in ga na dušek izpraznil. In ko se je polegel tudi prah na poti, sem že sam komaj verjel, da sem se tu v rovtih srečal z Andrejevo ženo, pa še kakšno povrhu. Zdaj je že tudi mene rahlo stisnilo pri srcu. Moj bog, saj bom postal še vraževeren. Manjka samo še, da mi Andrej reče, da ne pozna takšne ali podobne ženske. Nekaj nenavadnega se je dogajalo okoli Andreja - če sem pomislil samo na Magdo. Zdaj se je že tudi meni mudilo. Na silo sem se pomiril. Vstal sem in se napotil v hišo. Sam

sem bil in sem imel priliko, da pogledam po Andrejevem brlogu, kot ga je imenoval sam in tudi njegova žena - če je to res bila.

“Nad podkletenim spodnjim delom je bil velik dnevni prostor, kuhinja in velika kopalnica. Več kot solidno za rovte. Po tleh so bile razgrnjene živalske kože, prav tako tudi po oblazinjenih sedežih. Po rdečih macesnovih stopnicah sem se vzel še v nadstropje, kjer so bile tri prostorne spalnice, vse opremljene. Na koncu hodnika, iz katerega so bila vrata na lepo izrezljan balkon, so bila še ena vrata, zaradi podstrešja poševno odrezana. Že sem se mislil vrniti, pa me je radovednost premagala. Odprl sem jih, a sprva nisem nič videl. Počasi so se mi oči privajale na temo in spet me je zmrazilo pri srcu. Iz teme se je izvil obris pozlačene krone in pod njim obraz. Magdin obraz! Zbrati sem moral vso moč volje, da nisem zbežal. Na stežaj sem odprl vrata in se malo odmaknil, da je iz hodnika prišlo več svetlobe. Ne, ni bila okamenela Magda! Bili so simboli našega boga - Marija z detetom in v ozadju križani, na že močno preperelem lesenem križu. Nobenega dvoma ni bilo - to so bile relikvije iz razstreljene kapelice.

“Stal sem in samo gledal.

* * *

NAŠ BOG

Srečanje s kipi iz vaške kapelice je spremenilo moj namen, da bi se takoj vrnil v dolino. Doma sem že tako povedal, da me verjetno nekaj dni ne bo, da moram nekaj stvari v miru premisliti, si ogledati naše rovte, se odločiti, ali naj si še mi postavimo počitniško hišico. Tudi Andrej mi je rekel, da lahko ostanem kolikor pač hočem. Sicer sem ob prihodu z nelagodjem sprejel tako spremenjeno podobo rovtov, a počasi se je prvi občutek razblijal. Posebno po odhodu Andrejeve žene, pa ne nazadnje zaradi odkritja, ki je Andreja in naše človeško ravnanje kazal v precej drugačni luči - še bolj nedoumljivi.

Pred mano je bila namreč potrditev, da je Kajžar še pred razstrelitvijo nekemu naročil, da je izpraznil notranjost kapelice. Prej ko ne nekdanjemu šepavemu pastirju s planine, s katerim sta bila več kot samo prijatelja. Andrej je že pred razstrelitvijo odšel iz vasi, še pred ustanavljanjem zadrug in drugih novotarij, a

vaščani so ga še vedno krivili za vse. Saj bi s svojim vplivom zlahka bil 'patron' zavednih vasi...

Vse je kazalo, da je tudi Andrej imel drugačen obraz kot pa notranjost. Je tudi njega, nosilca novih idej in vrednot, obšla drugačna misel, bližja dojemljivejši resnici človeštva? So bili njegovi epileptični napadi le posledica zgrešenih dejanj ob iskanju zaenkrat nemogoče enakosti za vse ljudi - zmaličene prvobitne ideje, borba dveh ljudi, ki sta se tepla v njem. Druge razlage nisem našel.

Da, Andrej je imel eno od sob spremenjeno v delovno. Stene so bile polne polic in na njih je bilo vse polno knjig. Na veliki pisalni mizi je bil pravi nered, vse polno popisanih listov, zapiskov o vsem mogočem - tudi spominov. Z občutkom, kakor da berem Andreju čez ramo, sem se poglobil vanje. Ne, to niso bili več osnutki za govore o začasni dežurni politiki manipuliranja z množicami delovnih ljudi, ampak so govorili o človeku, o njegovi usodnosti.

Magdino snubljenje za pisanje... Sodelavčevi zapiski v službi in zdaj Andrejeva razmišljanja... Kaj je bilo res vse samo naključje, da sem naletel na take zapiske, ko sem se odločil, da pišem o 'našem razstreljenem bogu'?

Bral in bral sem zapiske na mizi in pozabil na čas. Vse bolj sem od dokaza do dokaza spoznaval, da je Andrej z znanstveno zagnanostjo iskal samo en in edini vzrok, kje da je namreč pogrešil v svojem poslanstvu, v svojem prepričanju, da se bori za preproste ljudi. In pred menoj na mizi se je vse bolj kristalizirala njegova ugotovitev, da je bila razlaga čisto enostavna, že neštetokrat preverjena, pa vedno hiteča mimo ušes. Prekršeni so bili osnovni zakoniki našega Arhitekta in enkratnega Umetnika, v katerih je hierarhija vrednot urejena skladno s človeško naravo. Samo njemu smo dolžni priznanje odvisnosti, ljubezen in čast, ker je naš Stvarnik. Staršem, predstojnikom in domovini smo dolžni spoštovanje, ljubezen, pokorščino in žrtve, če je treba. Naš bližnji, naj bo kdor koli, je naš brat od stvarnika, ne vijak v tem ali onem družbenem stroju; zato mu moramo priznati pravico do življenja, do imetja in časti, ker je pisano: Ne ubijaj! Ne kradi! Ne pričaj lažnivo zoper svojega bližnjega! Spoštovati moramo osnovno celico - družino, ker je pisano: Ne poželi svojega bližnjega žene! Spoštovati moramo samega sebe - Ne prešuštvuj! Te zapovedi obvezujejo človeka zato, da ga vodijo v svobodo, urejajo njegovo zunanje življenje, da mu omogočajo ravnotežje v notranjosti, da se njegov duh razširi in dviga duhovnost.

Ogromno delo je bilo pred menoj na mizi, a samo tako kratka ugotovitev. V predalih so bila tudi pisma, ki pa se jih nisem dotikal, čeprav bi mi verjetno več odkrila o Andreju kot vse drugo.

Zapiske sem prenehal prebirati, ker se je že tako zmračilo, da nisem več videl brati. Nejasno sem zaslutil, da sem našel tisto, kar sem tako dolgo slep iskal tudi sam, kar išče vsakdo od nas, pa čeprav imamo na dosegu roke, a vseeno tako daleč. Pomislil sem, da sem enkrat nekje že zasledil misel, da bi človek že zdavnaj vedel, kdo je in kam gre, če bi vse razumel, kar prebere. Ne, ni me sram priznati, da do pred kratkim nisem prav ničesar ali zelo malo razumel, kar je pisalo v knjigi knjig, pa čeprav sem jo večkrat prebiral. Najbolj sem si zapomnil razne obljube. Eno med njimi predvsem, da namreč kdor prosi modrosti, jo bo tudi dobil in našel. Da, veliko poti je in zaman iščemo samo eno pravo. Prava je že, če je na njej dobrot, ljubezen, potrjevanje samega sebe v drugem, spoštovanje živega, ljubljenje drugega.

Pretegnil sem zastale ude in šel na teraso. Bil sem prijetno utrujen, neverjetno pomirjen. Na nebu so se prižigale prve zvezde. Rahlo me je zbolela glava. Nisem bil vaje, nisem bil več vaje takega miru, spokojnosti. Sam sem bil in nad menoj vse vesolje - strah zbujujoča razsežnost, globoko presunjujoča. Kako majhen je človek - omejen! Zmrazilo me je. Večer je postajal vse bolj hladen in na nebu se je prižigalo vedno več zvezd. Tam v podstrešni sobici pa je sameval simbol, 'naš bogec', kateremu je bilo nekaj izrečeno toliko prošenj in predenj zloženo toliko poljskih rož. Da, za naše prednike je bil Stvarnik nekaj samoumevnega, pravi stvarnik, ne kakšen malik, in ti naši simboli niso bili, vsaj po mojih občutkih, nikakršni maliki, temveč pomniki nečesa, česar ne smemo pozabiti niti en sam trenutek, kajti ubogi človek potrebuje opore in pomoči iz trenutka v trenutek v tem zastrašujoče neskončnem vesolju, zaupajoč svojemu Stvarniku, kajti v takem prostranstvu so nedvomno tudi zle sile, če so že v naših veliko manjših možganih.

* * *

NOSTALGIJA

Nostalgija! Da, vse v rovtih me je spominjalo na zgodnjo mladost, na čas, ki je nepovratno minil. Dva dni sem že taval po nekdanjih senožetih, pogledal v vsak opuščeni senik, se povzpel celo do planine in še dlje. Komaj sem mogel verjeti, da se je v nekaj desetletjih vse pogreznilo v mrtvilo. Kjer so nekoč predelovali seno za stotine živali in kjer se je paslo govedo in drobnica čez vse poletje, se je zdaj razraščalo grmičevje - že skoraj gozd. Kjer so nekdanj pozvanjali zvonci okoli vratov vodnikov čred, je bil zdaj popoln mir. Slišati je bilo le šelest vetra v krošnjah dreves in kdaj pa kdaj predirljiv klic šoje.

Že drugič sem bil pri našem seniku. Tudi njemu ni prizanesel čas. Bruna so bila že vsa izsušena, razpokana in zlizana od dežja in vetrov. Samo lesene skodle na strehi so bile še dobre, ker so bile zamenjane šele pred kakšnim desetletjem. Čeprav sem imel rad samoto, rovte in planino, se mi ni zdelo več potrebno, da bi podiral senik in postavljaj brunarico, kot kakšno prebežališče pred mestnimi nadlogami. Vse v rovtih me je preveč spominjalo na umiranje, na neusmiljeni čas, ki je izločil vse tisto, kar sem imel rad.

Komaj sem bil dobro shodil, že sem bil ob času košnje vedno v rovtih - z očetom in starim očetom, ki sta bila oba še prava, klena in redkobesedna hribovca in sta svoje mehko srce razkrivala le kdaj pa kdaj v skrivnem božajočem pogledu. In vse do usodne vojne, ki je postavila svet na glavo, sem bil vselej tu gori - najprej nebogljen koracajoč, pozneje z grabljami, a kar kmalu že tudi s koso. Pa tudi med vojno sem se najprej zatekel sem gor, tekel za življenje, in namesto grabelj in kose prijel v roke hladno železo, ki se je ob pritisku na drobni jeziček smrti znalo še kako ogreti.

Usedel sem se na že preperelo klop pred senikom. Povsod naokoli se je narava že odevala v pisani jesenski plašč - v paleto nešteti barv, ki jih ne bi znal zmešati noben slikarski mojster, in so pričale, da se bo tu gori življenje upočasnilo, odšlo k počitku do naslednje pomladi, in bo pod težkim snegom in zmrzaljo morale umreti vse šibko, trhlo in nesposobno za trdo življenje. Izpod nog se mi je dvignil zatohel vonj po umiranju, vonj, ki ga najbolj zaznaš sredi neokrnjene narave - tudi takrat, ko je ta v polnem razcvetu. Nad menoj je bilo modro nebo - tako neusmiljeno

modro, da so zbolele oči. In vse spremenijajoče se zelenilo naokoli je migotalo v nekakšnem poblaznelem plesu.

Pa ne samo umiranje in strah pred lastno minljivostjo, tudi življenje me je odvrčalo od rovtov, življenje, ki se je naselilo sem v udobna bivališča potomcev, ki so pozabili trud prednikov, pa tudi naravo. O tem so pričali grozdi televizijskih anten nad strehami počitniških hišic, in tako bi bilo vseeno, če bi ostali kar v svojem mestnem udobju. Sedel sem in gledal svoje roke, ki so se mi rahlo tresle. Seveda, doma sem pozabil tablete proti bolečinam, ki so mi jih zdravniki tako radodarno predpisovali. Tudi nobene kavice in cigarete nisem okusil že dva dni.

“Moj bog! Saj sem bil pošteno zastrupljen in zasvojen!” sem zgroženo pomislil.

Roke so se mi tresle, a v glavi mi je bilo po dolgem času popolnoma čisto. Tu zgoraj so se mi zdele nekatere stvari tako preproste in dojemljive, očistil sem se vsega, kar mi je tam spodaj tako zaposlevalo misli in največkrat tudi bolelo. Da, tisto življenje spodaj, zgrinjajoč se v vedno večja mesta, je bilo, kljub tolikim obetom, zgrešeno, popolnoma zgrešeno. Tako imenovani 'napredek' je prinašal več slabega kot dobrega, ker je bilo življenje iztrgano iz naravnega okolja in zazidano v asfalt in beton. Tega sem se tu gori dobro zavedal, čeprav sem bil že tudi sam izrojen. Pred petnajstimi, dvajsetimi leti bi bil še pripravljen in sposoben spremeniti svoje življenje, vse pustiti in v samoti začeti znova, a zdaj nič več. preveč sem se navadil na toploto parnih grelcev, na toplo vodo iz pipe, na slepilo popolne zdravstvene zaščite, na sredstva za životarjenje, pa čeprav sem se vsak dan bolj zavedal, da je cena visoka, da sem zato prodal svoj čas, svojo dušo.

Brez dvoma, da je v tej odmaknjenosti tudi Andrej prišel do podobnih misli in zaključkov, da je spoznal vso zgrešenost sicer plemenite ideje, ki naj bi življenje naredilo znosnejše za vse, ideje, ki je računala na poštenje vseh sodelujočih v prenovi. Kot v biblijski prerokbi je padel iz svoje višine nazaj v rovte in udarec je moral biti hud. Pač nismo vsi iz enakega testa in tudi še tako dobro kvašen kruh se sčasoma skvari. Lahko sem si zamišljal njegovo streznitev, ko je pribežal v to samoto. Kar naenkrat je ostal sam, brez avtomobila s šoferjem, brez vile s stražarji, brez banketov in sestankov, kjer se je delala 'visoka' politika, brez hinavskega klanjanja podrejenih. In kaj je našel tu, kjer se je pravzaprav začela njegova pot, kjer je bila blizu zemljanka, v kateri je govoril nekemu mlečnozobemu fantu o pravici, enakosti, bratstvu, izkoriščanju, zatiranju,

izdajstvu? Našel je zapuščeno, upostošeno kmetovo tovarno, ker je tudi sam priganjal kmete v prave tovarne, in jim ni pustil dihati po svoje. Našel je, v imenu napredka, uničeno domačo vas, na ruševinah katere je zraslo 'bivalno naselje' z ljudmi, ki so se natepli od vsepovsod. Našel je tudi razrito lepo gorsko dolino, omadeževani biser male dežele, ki je bila nekdam obdarjena s toliko naravnimi lepotami...

Pomislil sem tudi nase. Še v začetku pisanja sem bil ves užaljen nad krivičnostjo, ker sem pač izpolnjeval vse pogoje za zmagovalca. Previdnost je pač hotela tako, da je bilo drugače, da sem moral celo od doma, kar nisem nikoli prebolel. Bi bil isti človek, če ne bi bilo tako? Ne, ne bi bil! Kdo bi vedel, ali bi znal tudi tedaj, ali bi imel dovolj moči, ali bi bil dovolj moža, da bi se uprl v kritičnem trenutku?

Nežno sem pobožal hrapavo steno senika in pogledal okoli sebe, če me slučajno kdo ne opazuje. Toda po rovtih je bilo vse mirno in prazno. Spet me je vleklo v planino - na Klek. Tam se je menda ubila Magda. Vzel sem palico in šel.

Pri hoji me bolečina v hrbtu skoraj ni več ovirala. Po pol ure vzpenjanja, sem stal nad severnim previsom. Nepremagljivo me je vleklo na edino vstopno stezo v steno. Čutil sem, da Magdino skrivnost skriva stena. Te priložnosti nisem smel opustiti, kljub tveganju, da me izda hrbet. Pred leti sem bil dober plezalec in tudi Klek sem poznal.

Burja je bila ob robovih skal še vedno sveže zelena. Steza je postajala vse ožja in se kmalu čisto izgubila v steni. Izbiral sem najlažje smeri, po katerih bi hodila ženska za planinkami. Lahek previs in še eden!

Kaj sem iskal? V naših krajih je navada, da na kraju gorskih nesreč pritrdijo bronaste plošče, pod katere planinci položijo kakšen šopek ali samo gorski cvet, kadar jih pot zanese mimo.

Deset metrov pred seboj sem res zagledal ploščo, vso obraščeno z mahom in pošteno razžrto od zmrzali, vetrov in dežja. Odkrušil sem košček skale in očistil razdrapano ploščo. Nekaj črk je bilo že izbrisanih, vendar sem kljub temu razbral napis: Magda Hribar...

Spuščal sem se proti stezi, raztresen, nepazljiv. Zdrsnilo mi je na gladki skali. Nobenega trdega oprimka! Z obema rokama sem krčevito zgrabil za šop burje, ki je počasi popuščala in popuščala. Tam daleč spodaj je bil prod. Me je Magda zvabila v

past - zvabila k sebi? Mrzel pot sem občutil na čelu in pod pazduho. Z zadnjimi močmi sem zarinil prste v šop grobega zelenja in pod prsti sem začutil droben rob, rob, ki mi je morda rešil življenje. Nehal sem drseti. Z nogo sem poiskal stojišče in za roko tudi boljši oprijem. Previdno sem se spustil na polico. Zdaj so me izdale noge. V kolenih so postale čisto mehke in kar nekaj časa je trajalo, da so se mi nehale tresti in sem lahko nadaljeval spuščanje na stezo. *

Zdaj sem imel dokončno potrditev, da Magde resnično ni več med živimi, tiste Magde, zaradi katere sem začel to pisanje, pisanje, ki me je zaneslo na ponovno odkritje našega že odpisanega boga. Kljub vsemu, tudi lastnemu nasprotnemu instinktu, pa sem bil še vedno trdno prepričan, da sem govoril s pravo Magdo. Nekje je morala biti napaka, ki je z razumom nisem mogel dojeti. Obljubila je, da se bova večkrat videla, če se bom polotil pisanja o naši vasi. Do zdaj sva se srečala samo še enkrat in še to le bežno, kljub temu, da sem ustregel njeni želji. Morda nisem pisal tako kot si je zamislila in želela, a nekaj o naši vasi se je iz tega pisanja le dalo izluščiti. Pa kako naj bi vedela, o čem sploh pišem!

Rekla je tudi, da prihaja k Andreju, ki da potrebuje njeno pomoč, a tukaj ni pustila nobene sledi, tudi v Andrejevi hiši ne, če izvzamem čistoto in urejenost, ki bi jo težko presodil moškemu. Pomislil sem, da morda prihaja k njemu samo ob koncu tedna in sem sklenil počakati do sobote, če ne bo prišlo kaj vmes. Moral sem počakati, pa čeprav sem že zelo pogrešal ženo, otroka in dom, ne nazadnje pa tudi klepetavega papagaja, ki mi je tako rad tiho čepel na rami, in mali vodni želvici, kar vse je sin z vlekel k hiši, ker je pogrešal tisto, česar se ni zavedal - ni mogel zatajiti svojega kmečkega porekla.

Ko sem bil spet pri seniku, sem še enkrat pobožal hrapavi les senika in preperete klopi ter se odpravil k Andrejevi hiši.

* * *

PROŠNJA

Komaj sem se vrnil iz divjine, že se je zunaj zaslišalo brnenje avtomobilskega motorja. Pohitel sem na teraso Andrejeve hiše. Pripeljala se je moja žena, z našim avtom.

“Kaj se je zgodilo?” sem pohitel z vprašanjem, ker sem vedel, da se ni pripeljala samo na obisk, ali pogledati kako se imam.

“Joj si hiter, počakaj, da si vsaj oddahnem,” je odvrnila, ko se je povzpela k meni.

“Se je kaj posebnega zgodilo?”

“Zdravniška komisija te je predlagala, da greš spet na delo.”

“Vraga, nekaj dni bi še rabil,” sem zamrmral.

“Ne kliči vraga. Kako je s hrbtom?”

“Kaj vem, boljše, pa spet po starem. Dokler se ne zmigam, je vrag.”

“Spet tvoj vrag. Potolaži se. Telefonirala sem v tovarno, da naj ti, dokler se ne oglasiš sam, pišejo dopust, saj imaš še vsega.”

Zlata si! Torej bom ostal še kakšen dan,” sem odvrnil in jo objel.

“Ne vem, ali boš ostal.”

“Kaj pa je še?” sem bil nestrpen.

“Iz bolnišnice so telefonirali.”

“Andrej!”

“Ja, pravijo, da je z njim precej slabo. Hoče govoriti s tabo. Čimprej.”

“Torej moram dol.”

“Mislim, da bi se spodobilo.”

“Ja, prav imaš, spodobi se,” sem se vdal, čeprav bi rad ostal vsaj še en dan. Naslednji dan je bila že sobota in upal sem, da se bo tedaj pojavila 'Magda'. Sicer pa, če je slišala za Andrejevo bolezen, potem bo bolj verjetno v bolnišnici.

“Pa si kar sam tu v rovtih? Nikogar nisem opazila,” je zanimalo ženo.

“Čisto sam.”

“Mene bi bilo strah.”

“Koga le? Živali? Paziti se je treba le hudobnih ljudi, a kot vidiš, tu ni nikogar,” sem pojasnil.

“Kako si se odločil glede vikenda?”

Ne vem še. Zamisel me privlači, še bolj pa odbija. Bomo videli,” sem se še vedno izmikal.

“Si kaj napisal, ko imaš časa na pretek?”

“Niti ene same prave vrstice. No ja - pravzaprav sem si delal neke zapiske.”

“Slabo napreduje ta tvoj Razstreljeni bog. Ponavadi si imel že vse v glavi, preden si se lotil pisanja, in si potem hitro vrgel na papir.”

“Motiš se. To kar pišem, je nekaj posebnega, ker je nekako izzvano. Razen tega pa sem odkril nekaj, kar pomeni pravi preobrat.”

“Kaj si našel?”

“Našel sem našega boga...”

“Tine, pa ti je čisto dobro? Si danes že kaj pil? Ta redki zrak ti je stopil v glavo,” je narobe razumela moje besede.

“Pridi, pokazal ti bom!” sem rekel, jo prijel za roko in odpeljal v podstrešno sobico.

Žena je poznala snov mojega pisanja. Tudi sama je komaj verjela, da je res, kar namreč vidi, da je Andrej vsa ta leta tako skrbno hranil in celo dal restavrirati vaške relikvije.

“Torej je le ohranil tisto, za kar so ga najbolj bremenili, pa še molčal je o tem. Kaj pa če je samo zbiral dragocenosti kot drugi veljaki?” je podvomila žena in me potegnila za rokav, češ, pojdiva.

Samo nekaj dni me ni bilo v mestu, pa sem ob prihodu takoj zaznal slab zrak. V nosnice mi je udaril vonj po tovarni, po vsej nesnagi, ki jo je bruhal v zrak dan in noč brez prestanka.

Vprašal sem ženo, ali gre z mano. Menila je, da bi se verjetno Andrej rad pomenil z mano sam in da me bo počakala kar v avtu.

*

V bolnišnici me je zajel značilen vonj po razkužilih in po loščilu za parket, ki je bil v tej mešanici odbijajoč. Andreja nisem našel v sobi. Na njegovi postelji je ležal neznanec. Ko je njegov sosed opazil moje presenečenje in zadrego, me je potolažil, da so Andreja samo premestili na oddelek za intenzivno nego.

V dolgem hodniku me je ustavila sestra, ena tistih, kakršne rišejo v karikaturah: košatih las, iksastih nog, z očali in pladnjem v rokah.

“Kam pa vi?” je vprašala.

Pojasnil sem ji.

“Kar tja na konec,” je pokazala z roko in se zasmejala.

Njen smeh me je presenetil in vznejevoljil. Nisem si mogel predstavljati, čemu se je bilo potrebno smejati v prostorih, kjer so se mnogi borili za trenutke življenja. Ta smeh se mi je dozdeval kot neke vrste zločin.

Ob Andrejevi postelji je sedela bolniška sestra in nadzirala inštrumente in cevke, ki so bile speljane v Andrejevo roko. Odstopila mi je stol in rekla, naj se ne zadržujem predolgo. Sedel sem in Andrej se mi je medlo nasmehnil. V obraz je bil prosojno siv. Neverjetno se je spremenil, odkar sem bil pri njem, in od tega je bilo komaj nekaj dni.

“Kako, Andrej?” sem vprašal, ker mi kaj drugega ni prišlo na misel in sem se sam ustrašil banalnosti vprašanja.

“Vidiš, Tinčej, ob rojstvu smo v bolečini in tudi v smrti, in tako prekleto sami. No, pa tudi vmes ni kaj dosti boljše.”

“Tako hudo pa spet ni,” sem ugovarjal.

“Si bil pri meni v rovtih?” je vprašal, ne da bi se menil za mojo pripombo. Mudilo se mu je...

“Ravnokar me je žena pripeljala od tam. Poglej, kako sem oblečen.”

“Potem veš, kaj sem dognal o našem bivanju, kot edino razlago za naš omejeni razum?”

“Mislim, da vem. Brskal sem po tvoji mizi.”

“Si bil tudi na podstrešju?” je težko spravil iz sebe, med besedami loveč zrak.

“Da, Andrej. Ne naprezaj se! Tudi tistega našega boga sem našel. Andrej, oprosti, preslabo sem te cenil!”

“Kaj bi to! Zdaj je kar je, Tinčej, iz te postelje ne bom več vstal. Ne, ne prekinjaj me! Glej, nikogar nimam, da bi se obrnil nanj, imam pa še eno prošnjo...”

Spet se je zasopel in težko oddihoval. Nekje iz ozadja se je prikazala sestra in mu v že zabodeno iglo v roki dala injekcijo, ki je Andreja takoj poživila in umirila.

“Te preveč prosim, Tinčej, ko pa si nisva bila preveč blizu?” je vprašal, ko si je opomogel.

“Ti kar reci, Andrej!” mu nisem mogel odreči verjetno res zadnje želje.

“Vidiš, poleg veliko drugega mi je vseskozi ležala na srcu tista naša kapelica. Bil je čas, ko sem jo mislil sam postaviti nazaj, pa me je prehitel prav čas in obotavljanje, kam bi jo postavil. V vasi ne, ker vasi ni več. Pri spomeniku padlim talcem ni primerne prostora, pa tudi nova avtocesta bo preblizu, cesta, po kateri bo vse teklo mimo. Zdaj mislim, da bi bil najprimernejši prostor v naših rovtih. Morda bo tam nekoč mogoče vsaj za silo spodobno živeti. Pomislil sem, da bi kapelica stala ob razpotju na žacetku rovtov, ob križišču, kjer se pot odcepi v planino...”

“Dobro, Andrej, brez skrbi bodi. Stala bo tam! Ne naprezaj se več. Marsikaj vem, ni mi treba pojasnevat.”

“Pusti skrb, saj zdaj mi je boljše. Arhitekt ima načrt prav take kapelice, kot je bila v vasi. Pri njem sem dal shraniti tudi deset tisoč mark. Mislim, da bo dovolj. Kapelica naj bo narejena iz kamenja, iz našega kamenja s planine. Boš naredil to zame?”

“Poznaš me, trmast sem in vztrajen, naredil jo bom, čeprav tudi mene izdaja zdravje.”

“Hvala, Tinčej! Še nekaj! Takoj pojdi v rovte in vzemi vse moje papirje ter našega boga. Ko me ne bo več, ti moja žena ne bo več pustila odnesti ničesar. Tudi na boga se ne razume dosti, še posebej ne na našega,” se je skušal nasmehnuti Andrej, a se je samo skremžil.

Iz ozadja se je zaslišalo pomenljivo pokašljevanje sestre in premikanje stola.

“Andrej, iti bom moral. V rovtih bo kmalu mrak in tam gori ponoči ni prijetno voziti. Ali kaj potrebuješ? Saj te bom kmalu obiskal.”

“Ne, ničesar več ne potrebujem. Pojdi v rovte! Če se ne bova več videla, Tinčej, mi lahko oprostiš? Ti že veš... Sama sva... je spet s težjo sapo zasopel Andrej.

“Andrej Kajžar, oprostil sem ti. Zdaj pa še ti meni nekaj povej! Kaj je z Magdo - s Hribarjevo Magdo?”

Hotel je odgovoriti, pa mu je v prsah zahroplo. Priskočila je sestra in mu na usta pritisnila masko za kisik. Z roko mi je dala znamenje, naj odidem.

“Pozdravljen in srečno, Andrej!”

V odzdrav je samo dvignil roko.

Vračal sem se po dolgem hodniku. Zagledal sem klop in poleg pepelnik. Potreben sem bil cigarete. Sedel sem in prižgal. Cigareteta je dogorevala. Bližina smrti me je

potrla. Iz otopelosti me je nenadoma zdramil rezek pok. Poznal sem ga. Bil je strel iz nemške walterice. Na koncu hodnika je iz sobe za intenzivno nego vrešče planila vsa okrvavljena sestra. Nisem bil presenečen. Ugibal sem samo, kdo bo hitrejši - narava ali sam - in ali se bo kdaj našel kdo, ki bo popravil to njegovo razstrelitev - samorazstrelitev. Vstal sem in šel naprej po hodniku.

“Nazaj v rovte!” sem velel ženi, ko sem se vsedel v avto.

“Kaj?”

“V rovte! Spotoma ti povem zakaj.”

Brez dodatnih besed je vžgala motor in odpeljala.

* * *

POGREB

Andreja Kajžarja ni bilo več med živimi. Verjetno ni težko umrl, sem si dopovedoval v svoji preproščini. Izpolnjena je bila njegova zadnja želja, vsaj obljubljeno mu je bilo, da bo rešen njegov in naš vaški bogec. Ne, on ni imel več za kaj živeti; za ta in takšen svet ne več.

Stopal sem v povorki za žaro in zastavami. Godba je turobno igrala pogrebno koračnico.

Za sabo sen slišal zgovorni ženski, ki sta si polglasno dopovedovali, da se je za pokop z vsemi častmi v spominskem parku odločila organizacija zveze borcev, ker so tam že počivali njegovi soborci in talci. Žena je dala Kajžarja upepeliti, ker je sam tako želel. Želel si je tudi, da bi ob pokopu za žaro nesli vsaj majhnega 'bogca'. Borci niso imeli nič proti, a da se je uprla žena in tega ni dovolila, ker da bi s tem žalili Kajžarjevo revolucionarno preteklost. Tako smo stopali samo za zastavami, brez oznake boga, ne našega, ampak tistega, katerega je Andrej zadnja leta iskal. Še vedno nisem mogel razumeti kako da je, kljub svoji razgledanosti in vsemu, kar je spoznal, šel v vas k sestrični in grozil z orožjem. Nisem našel druge razlage, kot da mu jo je pod vplivom alkohola zagodla podzavest, kamor je skrbno potiskal vso težko preteklost. Tudi zanj je veljal aforizem, da se revolucija rodi v glavi, dozori v srcu in spridi v žepu.

Godba na pihala je igrala turobno žalostinko in še bolj je bil dan žalosten. Iz nizkih oblakov je pršilo in pod nogami so se nabirale luže. Čudno, nikakor se nisem mogel spomniti nobenega pogreba, ki bi bil na lep sončen dan. Ne, pogrebov nisem imel rad in sem šel le, če je bilo nujno potrebno. Prišel sem že v leta, ko sem, če sem dobro pomislil, poznal več mrtvih kot živih.

Povorka se je ob žalostni koračnici le počasi pomikala naprej. Ko sem čakal na pogreb, sem spet brskal po Andrejevih zapiskih, ki sem jih na večer njegove smrti skupaj z našim bogom odnesel iz rovtov. Naletel sem na izrezek iz časopisa, ki je potrjeval njegova iskanja. Bili so pogovori s priznanim teologom, psihologom in filozofom v eni osebi. Potrjevala so ne samo Andrejeva iskanja, ampak tudi moja, ker bi bilo drugače vse moje pisanje, moja notranja nuja po iskanju - da, vse moje pisanje bi bilo sejanje v veter.

“...Preden preidemo na vseh področjih do zdravega odnosa in ravnovesja z naravo, bo potrebno še veliko inovacij in napetega znanstvenega prizadevanja. Odločilnejše od človekovega zunanjega ravnanja je človekova notranje ravnovesje. Ne gre samo za to, kakšno naj bo moje razmerje od samega sebe.

To razmerje pa je v jedru isto kakor razmerje do sveta vrednot. Zmeraj bolj z obžalovanjem ugotavljamo, da je vsa kriza sodobne družbe zajeta končno v krizi vrednot. Sodobnemu človeku se je zrušila lestvica vrednot. Tu smo mi Slovenci še posebej grešili. Prva leta po osvoboditvi nismo smeli niti izgovoriti besede vrednota, češ, da je buržuazijska ideologija, s katero držijo človeka v reakcionarni miselnosti.

Danes kriza vrednot prešinja vse dežele in vse sloje ljudi, mlade in stare, v vzgoji in politiki; tako se vse izrojeva v golo lažnivost in sprenevedanje ter nasilnost, obenem s ciničnim zavračanjem večnih resnic in zakonov (norm), da je človeška družba vedno bolj podobna jami razbojnikov, v kateri najbolj nedolžen človek ne ve, ali ne bo nepričakovano žrtev napada in eksplozije, nastavljene 'idejnimi' ali celo osebnimi nasprotnikom. O zlaganosti politike in njenih metod ni vredno govoriti. Več ko imamo občevalnih sredstev z vrhunsko tehnologijo, manj vemo, pri čem smo; kajti pri vsem tem je vsem jasno: vsa poročila so politično sfiltrirana; do nas pride samo to, kar je najdlje oddaljeno od resničnega stanja.

SAMO EN TEMELJNI NASVET JE ZA VSO DRUŽBO, pa še ta je preveč iluzoričen, ker je preveč idealističen, in vendar samo ta spreminja družbo v zdravo družbo, **STRAN**

OD SPRENEVEDANJA IN LAŽI; OKLENIMO SE 'VEČNIH' RESNIC IN ZAPOVEDI, samo tam je trdnost in varnost življenja. SAMO ČE NAJDEMO SMISEL ŽIVLJENJA, SMO NAŠLI TUDI SVOJO SREČO. In samo srečen bi hotel biti vsak človek. Srce, ki ni srečno, ne more več utripati.

Človek v raziskovanju sveta niha med neskončno oddaljenostjo od samega sebe in med kar intimno bližino v notranjosti samega sebe. Človeštvu je tako vrojeno neprestano iskanje. Kakor napreduje v znanosti, tako se odkriva pred njim vedno novo prostranstvo neznanega. Krščanstvo pa v dobršnem delu temelji na skrivnosti do konca nespoznavnega. Ob besedi skrivnost trčimo na meje človekovega spoznanja. Lahko bi rekli, da smo z aritmetičnim narastkom spoznanj vse dlje oddaljeni razvozlati uganke sveta. No, in tu je meja med znanostjo in vero: znanost se pred skrivnostjo ustavi, le-ta ji je nedosegljiva; vera pa najde svoje torišče ravno v skrivnosti, ki jo skuša človeku tako ali drugače vedno bolj približati.

In če pomislimo, da človek v svojem raziskovalnem prizadevanju nikoli ne odneha, da je po svojem bistvu vprašujoče in iščoče bitje, potem moramo reči, da človek brez skrivnosti ne more živeti. Šele v aktivnosti, ki mu je v svoji nedoumljivosti še posebno vabljava, se čuti res prav doma v globini svoje človečnosti, kajti z njo se dviga najvišje in najvidnejše NAD ŽIVALSKI SVET. Žival skrivnosti ne pozna. Skrivnost se dotika samo višine duha in njegovega razuma. Zato je človek tudi edino religiozno bitje na svetu, se pravi bitje, ki se potaplja v skrivnosti sveta; v tem je nemirno tako dolgo, dokler se ne združi z neskončnim oceanom duha, kjer naj bi se mu odkrilo vse to, česar nobeno uho ni slišalo, nobeno oko ni videlo in kar v nobeno srce ni prišlo. Da, sodobni človek, po tretji industrijski revoluciji tik pred komunikacijsko revolucijo, je nemirno, nezadovoljno iščoče bitje, ves razdejan v sebi, nihajoč med nasprotji in potapljajoč se v skrivnost...(A.T.)

Da, vse je kazalo, da Kajžar ni odšel brez upanja.

Peli so pevci in dežurni govornik ga je hvalil v nebo. Njegova žena pa je tudi pogreb izkoristila za modno revijo. In Kajžarjeve medalje so se bleščale na rdečem baržunu...

Oziral sem se po pogrebcih. Da, opazil sem jo, bila je navzoča: Magda! Toda začudil sem se, ko sem opazil poleg nje soseda, s katerim je izmenjala nekaj tihih besed. To pa sploh ni bilo naključje, če sem pretehtal vse okoliščine okoli našega vaškega boga. Komaj sem se ukrotil, da nisem šel k njima. A moral sem paziti, kam bodo

položili žaro. Na srečo je niso zazidali. Izkopana je bila le plitka jama sredi grobišča. Med Kajžarjevimi zapiski sem našel tudi nekakšno oporoko glede njegovih posmrtnih ostankov. Vedel je, zakaj mi jih je poleg drugega zapustil tudi te. Želel je, da bi bil njegov pepel vzdan v temelj kapelice. Torej me je ponoči čakalo nič kaj prijetno opravilo. Rezervno žaro sem imel že nabavljeno.

Ko so bile pogrebne svečanosti končane, sem s pogledom sledil Magdi in sodelavcu. Nisem se motil. Skupaj sta odhajala. V varni razdalji sem jima sledil, kar med množico pogrebco ni bilo težko. Zavila sta proti staremu delu mesta, kjer ni bilo socrealističnih stolpnic in blokov. Ozke ulice so utesnjevale in obenem nudile domačnost. Ugibal sem, odkod le se poznata. Navsezadnje sodelavec ni mogel vedeti za odnos, ki je vezal Magdo, Andreja in mene. Ali pa?

Nenadoma ju nisem več videl pred seboj. Pohitel sem in ravno še videl, da sta šla v neko hišo v še ožji vzporedni ulici. Počasi sem šel tja. Ob vhodnih vratih je bila samo tablica s priimkom, ki mi ni nič povedal. Vstopiti nisem hotel. Še vedno je bila med Magdo in mano nekakšna nevidna stena, ki je nisem mogel prebiti. Nervozno sem hodil ob vhodu sem ter tja. Hotel sem prižgati cigareto, pa sem doma pozabil vžigalnik. kot nalašč ni bilo nikogar v zakotni uličici, da bi ga poprosil za ogenj.

Vstopiti nisem hotel, a oditi tudi ne. Odrešilo me je škripanje sosednjih vhodnih vrat. Ven je prišel starejši možakar. Pohitel sem k njemu.

“Dober dan! Imate mogoče ogenj?” sem vprašal.

Ne da bi odzdravil, je segel v žep in mi ponudil vžigalnik.

Prižgal sem cigareto, vrnil vžigalnik in se zahvalil.

“Oprostite, vas lahko nekaj vprašam?” sem ga ustavil, ko je že hotel iti.

“Kaj bi radi?”

“V tem delu mesta se ne spoznam dobro. Iščem sodelavca. Dal mi je številko te hiše, a ne vem kateri vhod bi bil. Menda je rekel, da tretji - tisti sosednji. Kdo stanuje tam?”

“Ste tudi vi eden izmed njih?” je malomarno vprašal.

“Kdo?” nisem razumel.

“Sam ne vem, kdo pravzaprav so, pa čeprav se tu shajajo že celo večnost. Menda se gredo neko mejno znanost. Kaj več pa ne bi vedel.”

“Hvala lepa!” sem zaklical za že odhajajočim možakarjem.

Zdaj se mi je marsikaj odkrilo. Sodelavec in Magda sta bila pripadnika nekakšne skupnosti. Zdaj sem šele razumel sodelavčevo vnemo pri študiranju religij, psihologije, vsega znanega in neznanega v znanosti in drugje; v kar je tako nevsiljivo, ne da bi omenjal razloge, pritegnil tudi mene, ker sem pač hlepel po novih spoznanjih. Torej je bila pripadnica tudi Magda ali kdor je že bila. In logični sklep je bil, da je Andrej našel pri njej - v njenih alternativnih spoznanjih - tisto tolažbo in spoznanja, ki so mu dajala moč, da je še živel, ko se je vse okoli njega podrlo. Seveda sem ju sam v svoji malomeščanski omejenosti imel za ljubezenski par. Potemtakem je Magdino siljenje v to, da pišem, tudi imelo določen namen in sem bil nehote malo izigran. Če sem iskren, me ni bilo potrebno kaj dosti siliti in sem pravzaprav le čakal na dovolj močan vzgib, da premagam mrtvilo - lenobnost. Da, vse ni logično, ker se vendar vedno kaj zgodi, kar nasprotuje človeškemu razumu.

Ampak odgovora, kdo je pravzaprav Magda, še vedno nisem imel. V hram te skupnosti nisem mogel kar tako vdreti, čeprav me je mikalo. Pa saj mi ni bilo potrebno hiteti. Zdaj sem imel ključ. Imel sem nočno dnino in se bom lahko s sodelavcem kaj pomenil. Na srečo je bil dan že precej kratek in pred delom sem imel še opravke v spominskem parku. V kaj sem se zapletel! Pa kaj ko umirajočemu ne smemo odreči zadnjih želja.

Še enkrat sem pogledal tablico ob starinskih hrastovih vratih, se obrnil in odšel domov, da se preoblečem.

Pršenje se je spreverglo v močan dež in ob desetih zvečer sem ves premočen prišel s potovalko v tovarno, kjer je bila žara z Andrejevimi ostanki: pepelom.

Sodelavec, ki sem ga zamenjal, me je malo čudno pogledal, a pripomnil je samo, da je začelo pošteno deževati.

“Ja, vražje vreme,” sem pritrdil. “Pa še ves dan sem bil na nogah. Noč bo težka.”

“Ah, ne bo hudega, ker ne delajo vsi obrati, novega ni nič, vse je v redu. Lahko noč! Jaz grem,” se je poslovil.

“Prav, lahko noč!” sem odzdravil.

Preoblekel sem se, odprl ventil parnega grelca in dal poleg sušit obleko. Pregledal sem stroje in tlake v cevovodih. Vse je bilo v normalnem stanju. Zdaj sem imel čas. Iz potovalke sem vzel zamenjano žaro. Odstranil sem polivinilasto vrečko, odnesel bakreno posodo v kopalnico, jo očistil in obrisal. Ko sem jo spravil v omarico, sem se oddahnil. Le kaj bi bilo, ko bi me kdo videl, da jemljem žaro iz grobov prvoborcev. Doma si je nisem upal imeti, ker bi bilo ženo strah. Do pomladi bo moralo to, kar je ostalo od Andreja, prezimiti v tovarni. Obešnjaško sem pomislil, da bo Andrej vsaj mrtev vedel, kaj se to pravi biti v tovarni. Zdaj pred zimo se res ne bi bilo pametno lotiti zidanja kapelice v rovtih, saj je bilo vsak čas pričakovati sneg.

Že enajst je bila ura, a sosed se še ni prikazal. Tudi sam sem se moral umiriti. Še vedno sem imel napete živce. Pač nisem bil poklicni tat. Čez pol ure sem pa le pogledal k sodelavcu. Ni ga bilo v prostoru za nadzor obratovanja. Sedel sem se in čakal. Kmalu se je prikazal.

“Kako, Tine?” je vprašal.

“Si imel delo?” sem rekel, ne da bi odgovoril na njegovo vprašanje.

“Ja, počila je cev na nizkotlačni strani, pa sem jo moral zamenjati,” je pojasnil.

Zunaj se je zabliskalo in takoj nato votlo zabobnelo. Razbesnela se je nevihta. Ob naenkrat sva pogledala inštrumente. Ob nevihtah in grmenju je večkrat prihajalo do izpada električnega toka in potem je bilo najmanj za pol ure dela.

“Vražje vreme, pa še zbit sem. Mislil sem, da bom lahko malo podremal, pa ne bo nič s tem,” sem zagodrnjal

“Tudi jaz sem utrujen. Nič se nisem ulegel Popoldne sem bil na pogrebu...”

“Tudi jaz,” sem ga takoj prijel za besedo, da bi se začela pogovarjati o Magdi in bi morda končno pojasnil njeno skrivnost. Odkar sem začel spet delati, je bil sosed nekam zadržan, nič več tisti prejšnji. Tudi po mojem pisanju ni več spraševal, kar ga je prej še kako zanimalo. Nisem si mogel predstavljati, kaj je bil vzrok tej ohladitvi.

“Res, nisem te videl,” je brezбриžno odvrnil.

“Jaz pa sem te in zelo me zanima, s katero žensko si bil na pogrebu.”

“Zakaj pa te to tako zanima?”

“Zato, ker mislim, da jo poznam, to žensko, ki me je nagovorila, da naj pišem o naši vasi - vsaj mislim, da je bila ista,” sem se popravil in se tudi sam delal kar se da ravnodušnega.

“Tine, veš, delavci iz drugih izmen so me začeli zafrkavati zaradi mojega iskanja nekih resnic. Samo tebi sem dal prebirati svoje zapiske, ker se mi je zdelo, da te takšne stvari zanimajo. Si se mi ti posmehoval? Si me ti tukaj v tovarni razglašal za blazneža?”

“Ej, sosed, na napačen naslov si se obrnil. Pa saj sem bil v bolniški in niti srečal nikogar nisem od naših. Za mene je življenje vsakogar njegova zasebna stvar, če mi s tem ne škodi,” sem bil užaljen

“Vem to, oprosti. Mnenje drugih me ne zanima, zate pa mi ni vseeno.”

“Kakšno zvezo pa ima vse to z Magdo?” sem se naredil nevednega, čeprav sem vedel, da je šla z njim v hišo, kjer so se shajali.

“O kakšni Magdi pa govoriš?”

“O ženski, s katero si bil na pogrebu!”

“Ni bila Magda, pač pa Vera. Zmotil si se.”

“Kako jo poznaš?”

“Nisem ti še povedal, da hodim na sestanke posebne skupnosti, ki raziskuje mejne znanosti” mu je težko prišlo čez ustnice.

“To sem pred kratkim že sam ugotovil.”

“Svoje zasebne stvari nerad razglašam naokoli.”

“Sprašujem samo po Magdi - ali Veri, če hočeš.”

“Moram te razočarati. Ne poznem je dobro. Vem samo to, da je bila članica naše skupnosti že tedaj, ko je še čisto mlada živela tu v mestu pri neki sorodnici. Je ena od ustanoviteljic, in kadar slučajno pride sem, se oglasi.”

“Veš še kaj?”

“Kaj naj bi še vedel? Zakaj te zanima?”

“Se delaš nevednega, ali res nič ne veš? Hodila je h Kajžarju in srečala sva se v dokaj nenavadnih okoliščinah.”

“Si bil s Kajžarjem v partizanih?”

“Ja, bil sem.”

“Si se pri njem srečal z njo?”

“Ne, a povedala mi je, da hodi k njemu.”

“Ja, vračala mu je, ker ji je menda v mladosti pomagal, da je doštudirala. Učiteljica je. Kajžar je bil potreben pomoči...”

“Kaj še veš o njej?” Kako se zdaj piše? Kje živi?” sem vrtal vanj.

“Zdaj te pa ne razumem več. Saj si ves vročičen in razvnet. Tine, pomiri se! Vem samo, da je učiteljica nekje na Primorskem. Da, tudi to sem slišal, da je veliko pretrpela, da so ji čisto mladi naredili silo in da ni poročena.”

“Moj bog, zdaj pa še to. Je to res vse, kar veš? Kako se zdaj piše?”

“Ne vem, samo nekajkrat sem jo videl doslej. Tako, zdaj sem povedal vse, še tisto, kar nisem nameraval. Tine, zdaj pa že pretiravaš. Je s tabo čisto v redu?”

“Nič ne pretiravam in popolnoma v redu je z mano. Nekaj mi ne gre in ne gre skupaj. Tista Magda naj bi bila mrtva in ta Magda je zdaj Vera. Povsem sem prepričan, da je ona. Si pripravljen priseči? Oprosti, verjamem ti, da več ne veš. Pustiva, pustiva vse skupaj. Se bo že razjasnilo.”

“Ne, rad bi vedel, do kakšnega nesporazuma je prišlo?” je zdaj on začel.

“Rekel sem, da pustiva to, ker je preveč zapleteno in ti ne znam pojsniti. So stvari, ki jih moraš sam razvozlati. Rad bi se pogovoril z njo. Za njen naslov seveda ne veš?”

“Ne vem, ničesar več ne vem,” je še enkrat zatrdil.

Zunaj se je spet zabliskalo in obenem je nastala tema. Kot sem predvidel, je izpadel električni tok. Takoj se je prižgala pomožna razsvetljava iz akumulatorjev. Odhitela sva vsak v svojo strojnico.

Čez dobre pol ure, ko so stroji spet enakomerno tekli in brneli in sem odprl vse ventile, kar je zahtevalo določen napor, sem dojel, da v hrbtu sploh ne čutim več bolečine - bila je tako blaga - bolj kot opomin. Sklonil sem se z rokami do tal. Nič! Spet me je vleklo k sosedu, da mu povem, kakšen čudež se je zgodil, pa sem se premislil, da nisem šel, ker bi se utegnil razklepetati še o žari in bi tako postavil soseda pred resno skušnjava, da bi poklical rešilni avto.

So stvari, ki jih moraš sam urediti. Sosed mi pri tem ni mogel dosti pomagati. Odprl sem omarico, vzel ven list papirja in začel pisati. Snovi se je nabralo več ko dovolj. Sosed me je ponoči samo enkrat zmotil, pa še tedaj se je taktno umaknil, ker je videl s čim se ubadam.

* * *

EPILOG

Snega je bilo pozimi komaj za vzorec. V našem gorskem svetu najstarejši ljudje niso pomnili, da ne bi zapadel sneg. In ko je prišel marec, je bilo na soncu že kar toplo.

Z zidarskim obrtnikom sem se že pozimi domenil, da bo v rovtih postavil kapelico, pa tudi temelj za brunarico, za katero sva se končno domenila z ženo. Tako je zidar takoj pomladi začel z delom. Načrt, ki ga je dal arhitekt, sva spremenila le toliko, da bo v temelj vgrajen prostor, kjer se bo lahko shranilo nekaj podobnih žar kot je bila Andrejeva. Njegovo žaro sem sam skrivoma vzdal v temelj.

Zdaj sem bil večkrat v rovtih in opazil sem nekaj sprememb. Kajžarjeva hiša je imela novega lastnika. Andrejeva žena ni odlašala s prodajo. In za hišo je začel rasti večji objekt. Nisem se mogel več zdržati, pa sem šel gledat, kaj delajo. Okoli novogradnje je nekaj delal mlajši bradati možakar in okoli nog sta se mu motala dva majhna otroka. Pojasnil mi je, da je diplomirani ekonomist, kakor tudi žena, pa da v mestu nista mogla dobiti primerne delo. Tako je po daljšem premisleku vse skupaj obesil na klin in odšel v hribe. Začel bo kmetovati, čeprav nima nobenih izkušenj, a da se hitro uči. Ukvarjal se bo z ovčerejo. Gradi si hlev za zimski čas. Nekaj je podedoval in je lahko odkupil rovt s Kajžarjevo hišo.

Prva lastovka! Pri srcu mi je postalo toplo. Že prej sem čutil, da v teh kriznih časih ne bo treba dolgo čakati, da se vrne pravo življenje v naše rovte, ki so bile nekdanj že naseljene, o čemer je pričalo nekaj poraščenih ruševin. Menda so prvič v te kraje pribežali ljudje med protireformacijskimi vojnama in se pred preganjanjem skrili v hribe.

Bolj ko je kapelica dobivala končno podobo, bliže so prihajali tudi vikendaši in ponujali pomoč. Ta je poprijel to, ta ono. Kapelica jih je začela zbliževati. Kar je prej bila redkost, je zdaj postala navada - začeli so se pogovarjati med sabo. In kmalu so se tudi domenili, da bodo ob otvoritvi naredili slavje, kar naj bi bilo nekako za prvi maj, ko bodo vsi v rovtih.

Delo pri rušenju našega starega senika in pripravljanje izkopa za temelj me je popolnoma pozdravilo. Bolečin v hrbtu skoraj nisem več čutil. Delo je bilo bolj zdravo kot vsa fizioterapija.

Edino, kar mi je resnično grenilo misel, je bilo to, da nisem mogel dokončati pisanja o razstreljenem bogu. Magda ali Vera se po Andrejevem pogrebu ni več prikazala - dokler:

Bilo je malo pred dokončanjem kapelice. Manjkala so samo še železna, umetno kovana vrata in streha iz skodel. Bil sem sam pri kapelici, ko sem na poti zagledal skupino otrok. Morali so biti kakšni trije razredi, vsaj vodile so jih tri učiteljice. Med njimi sem takoj spoznal Magdo.

Prišli so pod kapelico. Slišal sem, kako Magda naroča, naj gredo kar naprej po poti, da jih bo kmalu dohitela. Potem se je povzpela k meni.

“Pozdravljen, Tine!” je pozdravila, kot bi se šele prejšnji dan videla.

“Pozdravljena!” sem odzdravil precej razburjen.

“Kako je z našim bogom?” je vprašala.

“Kot vidiš, napreduje,” sem odvrnil.

“Pa s tvojim?”

“Mojim?”

“Da, s tvojim?”

“Precej sem razdvojen - še bolj, ko se mu skušam bolj približati. Nekako čutim, da se je okoli njega nabralo preveč takih, ki ga zanikajo ali ga po svoje hočejo razlagati in se imajo vsi za edine prave razlagalce le ene resnice. Tako vse bolj mislim, da je bil bolj pravi tisti, ta, naših prednikov, ki so enostavno čutili, da pač je in so po svojih močeh skušali slediti njegovim zakonom,” sem skušal čim bolj preprosto in pošteno odgovoriti.

“Saj ne misliš tako napačno, ne misliš slabo, ampak naše misli in čas gredo naprej...”

“Ne bi rekel, da v vsem na dobro.”

“Tudi v tem imaš prav.”

“Zdaj mi pa povej, kar me že dolgo muči. Zakaj si se predstavljala za Magdo? Kdo pravzaprav si? Ta misel mi ne da miru, ker dobro čutim, da si Magda.”

“Vidiš, sem in nisem Magda. Prav ista sem. Povej, bi kdaj začel pisati o naši vasi, bi kdaj skozi te naše zgage in nezgode lahko komu dal misliti o stvareh, ki tako rade

bežijo mimo nas, in ne najdemo časa, da bi jih poiskali v debelih znanstvenih knjigah? Bi začel pisati, če te ne bi spodbudila v tvoji prvi ljubezni?”

“Ne,” sem priznal, “ ker sem misel na vas potiskal stran od sebe, ker me je spomin nanjo preveč bolel.”

“Nisem vedela, da te bo to tako preganjalo. Mislija sem, da boš že kako izvedel, da sva z Magdo dvojčici, da sva bili skoraj eno...”

“Moj bog! Zdaj sem se spomnil. Tam čez grapo je zemljanka in prav pred njo mi je Andrej pravil o Hribarjevi družini.”

“Imaš čas, greva na Klek!” me je prekinila. “Šolski izlet imamo. Naše primorske otroke smo pripeljali sem, da vidijo prave hribe - pa saj tako in tako pogosto obiščem kraj Magdine smrti...”

Šla sva, vedno višje in višje, kamor je od nekdanj hitel človek, da bi odkril skrivnost, brez katere bi bilo njegovo življenje nesmisel.

* * *

K O N E C